

TÜRKİYE'DE SİYASAL KRİZLERİN 1982 ANAYASASI VE CUMHURBAŞKANLIĞI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Süleyman EKİCİ¹

Mehmet Emin GÜVEN²

Alpcan ACAR³

Öz

Birey-devlet ilişkisini ve devlet kurumlarının işleyişini düzenleyen anayasalar siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamı şekillendiren temel normlardır. 1982 Anayasası'yla benimsenen parlamenter sistemde yürütme organının Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık makamı olmak üzere düalist yapı üzerine inşa edilmesi, Türk siyasal hayatında yaşanan çeşitli siyasal sorunların ve krizlerin nedenini oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçim süreçleri öncesi ve sonrası yaşanan sorunlar ve yürütmenin iki başlılığı üzerinden ortaya çıkan yetki çatışmaları Türk siyasal hayatında yaşanan siyasal krizlerin en somut örnekleri arasındadır. Bu doğrultuda çalışmada, 1982 Anayasası sonrası Evren, Özal, Demirel, Sezer, Gül ve Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı dönemlerinde yaşanan yetki çatışmalarının neden olduğu sorunlar ele alınmıştır. 1982 Anayasası'nın yürütme kanadının sorumsuz ve sembolik makamı olan cumhurbaşkanlığı makamının güçlü yetkilerinin neden olduğu siyasal kriz potansiyeli tartışılmıştır. 2017 yılı sonrası anayasa değişikliğiyle Başbakanlık makamının kaldırılması sonrası, cumhurbaşkanlığı makamıyla birlikte yürütmenin ikili yapısından kaynaklanan yetki çatışmalarının son bulduğuna, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde halkın belirleyiciliğinin artmasıyla vesayet makamlarının etkisini yitirdiğine ve yeni krizlerin yaşanması ihtimaline son verildiğine ulaşılmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılmış olup doküman analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelime: Anayasa, Cumhurbaşkanlığı, Yetki Çatışması, Siyasal Kriz.

¹Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, E-posta: suleyman.ekici@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8477-000X₂

²Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, E-posta: mehmetemin.guven@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9863-5212₂

³100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, İnönü Üniversitesi, E-posta: alpcan.acar@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2314-6702₂

EVALUATION OF POLITICAL CRISES IN TURKEY BASED ON THE 1982 CONSTITUTION AND THE PRESIDENCY

Abstract

Constitutions regulating the individual-state relationship and the functions of state institutions are the basic norms that shape political, social and economic life. In the parliamentary system adopted by the 1982 Constitution, the fact that the executive body was built on a dualist structure, including the Presidency and the Office of the Prime Minister, is the cause of various political problems and crises in Turkish political life. The problems experienced before and after the presidential election processes and the conflicts of authority over the two-headedness of the execution are among the most concrete examples of the political crises in Turkish political life. In this study, the problems caused by the conflicts of authority during the presidency periods of Evren, Özal, Demirel, Sezer, Gül and Erdoğan after the 1982 Constitution are discussed. The political crisis potential caused by the powerful powers of the presidency, which is the irresponsible and symbolic office of the executive side of the 1982 Constitution is discussed. After the abolition of the office of Prime Minister with the constitutional amendment in 2017, it has been reached that the conflicts of authority arising from the dual structure of the presidency and the executive have come to an end, with the increase in the influence of the people in the presidential elections, the tutelage authorities have lost their influence and the possibility of new crises has been ended. In the study, qualitative research methods were used and document analysis was performed.

Keywords: Constitution, Presidency, Authority Conflict, Political Crisis.

GİRİŞ

Birey ve toplum yaşamını doğrudan etkileyen, devletlerin kuruluşunu, yapısını ve işleyişini belirleyen ve adeta devletlerin DNA'sı niteliğindeki üst kurallar dizgesi olan anayasalar, insan haklarının korunmasına yönelik olarak bireysel ve toplumsal yaşamın devletle ve devlet organlarının birbirleri arasındaki ilişkilerinin düzenlenmesine ve sistemin denge içerisinde çalışmasına katkı sağlamaktadırlar. Ancak belirtmek gerekir ki anayasalarla şekillenen sistemin yapısı, her zaman sistemin uyum içerisinde çalışmasına pozitif yönlü katkı sunamamıştır. Siyasal sisteme yöneltilen talep ve isteklere, sistemin organları arasındaki uyuşmazlıklar ve yetki paylaşım sorunları nedeniyle cevap verilememesi, çıktı üretilmemesi ve mevcut sorunlara çözüm bulunamaması durumları, siyasal sistemin krizler yaşammasının ve krizlerin süreklilik kazanmasının temel nedeni olmuştur.

Türkiye'de farklı dönemlerde siyasal sistemin arz yetersizliği nedeniyle meydana gelen krizlerde, ilgili anayasalarda görevler dağılımı belirlenmiş ve kuvvetler ayrılığı anlayışı yasama ve yürütme organları arasındaki dengenin sağlanmasına aracılık etmiş olsa da parlamenter sistemde yürütme organının cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık makamı gibi çift başlı bir yapıya sahip olması ve bu ikili yapı arasında ortaya çıkan yetki paylaşım sorunları, Türkiye'de sistemin karşılaştığı siyasal krizlerin ana nedenlerinden biri haline gelmiştir. Meydana gelen siyasi krizler ise siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklara neden olarak yeni

krizler doğurmuş ve krizlerin sonlandırılması yolu olarak ise mevcut hükümet istifaları veya askeri darbeler gibi radikal seçenekler tercih edilmiştir. Dolayısıyla, yeni krizlerin yaşanmasını önlemek adına ise ya mevcut anayasada düzenlemelere gidilmiş veyahut kurucu iktidar tarafından yeni anayasalar meydana getirilerek çözümler aranmıştır. Ancak bu müdahaleler kısa süreli alternatifler şeklinde gerçekleşmiş ve yürütmedeki yetki paylaşım temelli yeni sorunların ve siyasal krizlerin nüksetmesini önleyememiştir. Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren 1924, 1961 ve 1982 anayasaları olmak üzere birçok kez yeni anayasa meydana getirilen Türk siyasal sisteminde aynı zamanda 1928, 1937, 1971-1972, 1987, 1995, 2007, 2010 ve 2017 yıllarında olmak üzere ilgili anayasalar üzerinde çoğu kez çeşitli düzenlemeler ve değişiklikler yapılmıştır. Ancak 1982 Anayasası da dâhil olmak üzere yapılan düzenlemeler, yeni krizlerin yaşanmasını engelleyememiş, yürütmenin çift başlı yapısı arasındaki yetki paylaşım sorunu, Türkiye’de yürütme kanadında yaşanan krizlerin nedeni veya sürükleyicisi kılmıştır.

Bu çalışmada; hükümet sistemlerinin özellikleri ele alınarak tanımlanmış, Türkiye’de parlamenter sistemin yapısı incelenerek açıklanmış ve 1982 Anayasası sonrası yürütme kanadının çift başlı yapısından ve Cumhurbaşkanlığı makamının sorumsuz ve sembolik ötesi yetkilerle donatılı yapısından kaynaklanan siyasal krizler ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye’de meydana getirilen anayasaların önceki anayasalara tepki niteliğinde hazırlandığı, siyasi krizlerin ve sorunların kaynağı olarak görülen anayasalara yönelik yeni anayasa çalışmalarlarıyla çözümler arandığı ve ancak yeni anayasaların da sorunları çözücü, demokratik hukuk devleti ve anayasal devlet anlayışından ziyade siyasi ve ideolojik kaygılarla hazırlandığı ve dolayısıyla yeni anayasanın yeni sorunların kaynağı haline geldiği düşünülmektedir. Çalışmada, Türkiye’de 2017 yılına kadar varlığını sürdüren parlamenter sistemin ikili yapısının, yürütme kanadında cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık makamları arasındaki yetki çatışmasına neden olduğu, cumhurbaşkanlığı makamının halkın seçiminden uzak olmasının ve meclis içerisinden seçilmesinin, halkın oylarıyla belirlenen başbakanlık makamı arasında yetki sorunları ve çatışmalar yaşanmasına yol açtığı konuları tartışılmıştır. Ayrıca çalışmada, 1982 Anayasası ile birlikte yürütme kanadının yetkilerinin, özellikle Cumhurbaşkanlığı makamını, paylaşılabilir kıldığı ve çift başlı yürütme kanadının sorumlu ve sorumsuz aktörleri arasında çeşitli siyasal sorunlara ve krizlere neden olduğu değerlendirilmiştir. Çalışmanın odak noktasını, kapsamını ve sınırlılığını oluşturacak şekilde, 1982 Anayasası itibarıyla 2007 yılı öncesi dönemde Kenan Evren, Turgut Özal, Süleyman

Demirel, Ahmet Necdet Sezer ve 2007 yılı sonrası dönemde Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı dönemlerinde yürütmedeki çift başlılık nedeniyle yaşanan siyasal krizler incelenerek tartışılmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılmış olup doküman analizi yapılmış, çeşitli makalelerden, dergilerden, kitaplardan ve döneme ilişkin açık bilgi kaynaklarından yararlanılmıştır.

1. HÜKÜMET SİSTEMLERİ

Hükümet sistemleri devletin üç erkinin dağılım ve düzenlenişine göre farklı tasniflere konu olmaktadır (Erat, 2015, s. 326). Bir ülkede belirlenecek hükümet sistemi, o ülkedeki işleyişlerin devamlılığının sağlanması ve siyasal sistemin sağlıklı bir şekilde işleminde başat role sahiptir. Dolayısıyla hükümet sisteminin ilgili ülkenin sosyo-ekonomik yapısı ve siyasal kültürüyle ilişkilendirilerek belirlenmesi, sistemin sorunsuz bir şekilde işleminde için önemli bir yere sahiptir (Korkmaz, 2016, s. 44). Hükümet sistemleri üzerine yapılan tartışmalar ise oldukça eski dönemlere kadar dayanmaktadır. Ancak günümüzde çağdaş demokrasilerde öne çıkan üç tip hükümet sistemi bulunmaktadır. Kuvvetler ayrılığı esasına dayanan bu sistemler parlamenter sistem, başkanlık sistemi ve yarı-başkanlık sistemi olarak ele alınmaktadır (Okutan, 2014, s. 270-271).

18. yüzyılın ortalarında İngiltere'de ortaya çıkan parlamenter sistem, daha sonra Kıta Avrupası ülkelerinde uygulanmaya başlanmıştır. Hükümet sistemleri belirli ölçüde farklı şekillerde tezahür ediyor olsa da bir ülkenin hükümet sisteminin parlamenter sistem olarak tasvir edilebilmesi için hükümetin parlamentodan çıkması ve hükümetin parlamentoya karşı hesap vermesinin gerekliliği bulunmaktadır (Çağlar, 2017, s. 113). Böylece parlamenter sistemde hükümet, meclis çoğunluğunun desteğine ihtiyaç duymakta ve faaliyetlerini meclis çoğunluğu ile içselleştirerek sürdürmektedir. Meclis çoğunluğunun bu desteği hükümetler için olmazsa olmaz niteliktedir. Dolayısıyla meclis çoğunluğunu kaybeden bir hükümet istifa etmek durumunda kalmaktadır. Ayrıca hükümetin meclisi feshedebilme imkânı da bulunmaktadır (Arslan, 2013, s. 38-39). Diğer taraftan yürütmenin iki başlılığı ise parlamenter sistemin ayırt edici temel unsurlarındandır (Teziç, 2016, s. 505).

Parlamenter sistemde parlamento, yasama organı olmanın yanı sıra yürütmeyi de kendi içerisinde çıkartarak sistemin omurgasını oluşturmaktadır. Yürütmenin başı konumunda olan başbakan, milletvekili olarak sistemdeki yerini almaktadır. Yasama ve yürütme erklerinin parlamenter sistemdeki konumu göz önüne alındığında, sistemin kuvvetler ayrılığı zayıf bir yapıya sahiptir. Sistem içerisinde başbakanın konumu tartışılmayacak nitelikte

güçlendirilmiştir. Parti disiplininin yüksek olduğu parlamenter sistemde, hükümeti kuran parti parlamentoda büyük ağırlığa sahiptir (Yayla, 2017, s. 70-71). Yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkinin yanı sıra parlamenter sistemde devlet başkanının siyaseten sorumsuz niteliği öne çıkmaktadır. Sistemde meydana gelen tıkanıklıklar ve risklerin çözümü noktasında esneklikler bulunan sistemde, hükümet kurulması noktasında yaşanabilecek istikrarsızlıklar ve koalisyon olasılıkları sistemin başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Parlamenter sistemde devlet başkanlarının belirli oranda uzlaştırma fonksiyonlarına sahip olması, sistemi öne çıkaran unsurlar arasında kabul edilmektedir (Tunçkaşık, 2015, s. 29). Ayrıca parlamenter sistem hakkında “...devlet başkanı ile parlamento arasındaki ilişkileri değil, fakat devlet başkanının kurduğu kabine ile, parlamento arasındaki ilişkileri konu alan bir rejimdir” (Teziç, 2016, s. 510) biçiminde tanımlamalar da bulunmaktadır.

Başkanlık sisteminin menşeyini ise ABD oluşturmaktadır. Amerikalılar tarafından oluşturulan bu hükümet sisteminde başkan ve kongrenin ayrı seçilmesi, çift meclisli bir yapının olması ve başkan seçiminin ikinci seçmenler tarafından seçilmesi sistemin öne çıkan unsurları arasındadır (Fendoğlu, 2012, s. 41-42). Başkanlık sisteminde parlamenter sisteme göre yürütme ile yasama birbirinden net bir şekilde ayrılmakta ve ayrı seçilmektedir. Başkanlık sisteminde bakanlar meclis dışından Başkan tarafından seçilmektedir. Ayrıca meclis çok nadir ve belirli şartlar altında başkan görevden azledebilirken; başkanın meclise yönelik benzeri bir yetkisi bulunmamaktadır. Başkanlık sisteminde keskin bir kuvvetler ayrılığı bulunurken; sistemin öne çıkan unsurlarının başında “istikrar” gelmektedir (Yayla, 2017, s. 69-70). Ayrıca başkanlık sistemi, kuvvetler ayrılığı niteliğiyle öne çıkarken başkanın halk tarafından seçilmesi durumu ise birtakım olasılıkları içermektedir. Özellikle başkan ile parlamentonun aynı çizgiye sahip olması kuvvetler ayrılığındaki keskinliği azaltabilirken; başkan ve parlamentonun farklı görüşlere sahip olması ise birçok sorun ve krizi doğurabilmektedir (Kaymal, 2017, s. 151). Başkanlık sisteminde hızlı ve keskin kararlar almak daha mümkün görünürken; bakanların seçim kaygısı taşımaması ise sorumluluklarını yerine getirmede daha konforlu bir alan sağlayabilmektedir (Tataroğlu, 2016, s. 90).

Başkanlık sistemi parlamenter sistemden belirli noktalarda ayrışırken daha basit niteliklere de sahiptir. Yasama ve yürütme arasında kurulmak istenen denge, başkanlık sisteminde belirli kolaylıkları sağlarken; başkanın ve parlamentonun birbirinden bağımsız bir şekilde seçilmesi bu süreci öne çıkarmaktadır. Ayrıca başkanlık sisteminde yürütme tek başlıdır (Teziç, 2016, s. 532). Başkanlık sisteminin temel özelliklerini Özmen (2019, s. 37) şu şekilde özetlemiştir:

- Yürütme gücü, halk tarafından seçilmiş başkana ait olmakla beraber başkan hem devletin hem de hükümetin başkanı sıfatına sahiptir.
- Bakanlar, başkan tarafından yasama meclisi dışından atanır ve başkana karşı hesap verme sorumluluğuna sahiptirler,
- Yasama organı, halk tarafından belirli süre için seçilmektedir.
- Başkanın yasama organını, yasama organının ise başkanı görevden alma yetkisi bulunmamaktadır.

Yarı başkanlık sistemi ise bir nevi başkanlık sistemi ve parlamenter sistemin bazı temel özelliklerini taşıyan; bu sistemlerde görülen belirli sorunlara yönelik çözüm olarak da ortaya çıkan bir sistem olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla parlamenter sistemdeki yürütmenin istikrarsızlığı sorunu ile başkanlık sisteminde öne çıkan yasama ve yürütme erklerinin kriz (kilitlenme) yaşaması durumları yarı başkanlık sisteminin çözüm üretmeye çalıştığı unsurlardır. Böylece yarı-başkanlık sisteminin temel özelliklerini şu şekilde sınıflandırmak mümkündür (Demir, 2013, s. 831-832):

- Sistem yasama ve yürütme erklerinin uzlaşması üzerine inşa edilmektedir.
- Parlamento ve hükümet arasındaki ilişkide hükümet parlamentoya karşı sorumludur.
- Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmekle beraber hükümet yetkilerine de ortak olmaktadır.
- Cumhurbaşkanı meclise yönelik fesih yetkisi vardır.

Yarı başkanlık sisteminde devlet başkanının halk tarafından seçilmesi, başkanlık sistemine benzer bir unsur oluşturmaktadır. Ayrıca sistemde halk tarafından seçilen devlet başkanı, parlamenter sistemdeki devlet başkanına göre daha güçlüdür. Yarı başkanlık sisteminde parlamentoya karşı sorumlu bir başbakan bulunmakta ve kabinede parlamentoya karşı sorumlu bir konuma sahiptir (Acar, 2016, s. 62).

2. PARLAMENTER SİSTEM VE TÜRKİYE

Hükümet sistemleri arasında önemli bir yere sahip olan parlamenter sistem, Türkiye’de de uzun bir geçmişe sahiptir. Türkiye’de yüzyılı geçkin bir zaman aralığında uygulama alanına sahip olan parlamenter sistem, 1876 Kanuni Esasi ve 1982 Anayasası boyunca farklı ölçülerde uygulanmıştır (Özdemir, 2020, s. 374). I. Meşruiyet ve Kanuni Esasi tarihsel süreçte parlamenter sistemin başlangıcını oluşturmuş (tam anlamıyla parlamenter sistem olmasa da)

ve II. Meşruiyet sonrası 1909 yılındaki değişikliklerle parlamenter sistem daha belirgin hale gelmiştir (Efe, vd., 2015, s. 158-159).

1921 Anayasası’nda meclis hükümeti sistemi öne çıkarken (Özdemir, 2020, s. 393), Türkiye’de 1924 Anayasası ile de hükümet sistemleri bakımından karma bir sistem benimsenmiştir. Böylece anayasa hem parlamenter sistemin hem de meclis hükümeti sisteminin belirli özelliklerini taşıyarak sistemin tasvirleri arasında kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı söylemleri de sık sık kullanılmıştır (Asilbay, 2013, s. 258). 1924 Anayasası ile meclisin ağırlığı ön planda olmakla beraber, yürütme yetkisinin cumhurbaşkanı ve bakanlar kuruluyla gerçekleşmesi ve cumhurbaşkanlığının sorumsuzluğu prensibinin bulunması, anayasayı parlamenter sisteme yaklaştıran unsurlar arasında öne çıkanlar olmuştur (Ay, 2004). Genel olarak karma bir sistemi ortaya çıkaran 1924 Anayasası sonrasındaki 1961 Anayasası, güçlü bir şekilde parlamenter sisteme geçişi temsil etmektedir (Özdemir, 2020, s. 393). Böylece 1961 Anayasası’nda, Meclis hükümeti sisteminden farklı olarak yumuşak güçler ayrılığı ilkesi uygulanmış, özgürlükçü anlayışlar öne çıkarılarak yasama ve yürütmenin yetkileri daraltılmıştır. Ayrıca yürütme organı yasama organına bağlı olarak hareket alanına sahip olmuş ve egemenliğin kullanılması, anayasal kurallar çerçevesinde tek bir organla sınırlandırılmamıştır (Demir, 2000, s. 63-64). Yumuşak güçler ayrılığı yapısını getiren bu anayasa, yürütmenin hâkimiyetini ise yasama alanında bir üst meclis yani Cumhuriyet Senatosu’nu oluşturarak sınırlandırmış ve yargı alanında da Anayasa Mahkemesi’ni oluşturmuştur. Darbe sonrasında oluşturulması ve halkın iradesini temsil etmemesi bakımından eleştirilen bu anayasa, yasama-yürütme ilişkileri bakımından da 1970’li yıllarda önemli eleştiriler almıştır. Koalisyon hükümetlerinin ortaya çıkmasıyla siyasal istikrar sorunları gündeme taşınmıştır. Sınırlanan yürütme ve istikrarsız hükümetler tartışmaların odağına yerleşmiştir (İncioğlu, 2000, s. 21). 1971 muhtırası ile beraber Türkiye’ye bol geldiği söylemlerine maruz kalan anayasa ve sağladığı sivil hak ve özgürlükler, 1971 sonrası kısıtlamalarla ve vesayetçi kurumlarla törpülenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Kuzu’nun (2013, s. 26) ifadesiyle 1961 Anayasası yürütmeye yetki tahsis ederken “*kıskançlık*” taşımış ve böylece daha kısıtlı bir yetki verilerek yürütme organı ikinci plana atılmıştır. Kapsam itibariyle de önemli yoğunluğa sahip olan 1961 Anayasası, siyasete olan güvensizliğin de anayasa metnine yansımış halini oluşturmaktadır. Türkiye’ye “bol geldiği” ifadelerine konu olan anayasa, çeşitli değişikliklere uğrayarak en son askeri darbe sonrası yürürlükten kaldırılmıştır (Günay, 2013, s. 125).

1980 darbesi sonrası yürürlüğe giren 1982 Anayasası ise yürütmenin önceki süreçte zayıflatıldığı düşüncesi üzerinden güçlü bir cumhurbaşkanı profili oluşturmuştur (Aygen ve Atmaca, 2019, s. 391-392). Böylece Türkiye’de cumhurbaşkanının rolü ve etkinliği 1982 Anayasası ile büyük ölçüde güçlendirilmiştir. Parlamenter rejimden tam anlamıyla bir sapma olarak değerlendirilemeyecek bu durum, parlamenter rejim özelliklerini korumakla beraber güçlü bir cumhurbaşkanı profili ortaya çıkarmıştır (Özbudun, 2014, s. 365-366). 1961 Anayasası’na tepki olarak da görülen 1982 Anayasası, yasama-yürütme ilişkisinde cumhurbaşkanını sembolik bir figür olmaktan çıkarmıştır (İncioğlu, 2000, s. 22). 1982 Anayasası ile sembolik bir figür olmaktan çıkartılarak güçlendirilen cumhurbaşkanı, hem vesayet düzeninin en kilit makamı hem de “*kral*” gibi sınırsız yetkilere sahip bir makam tasvirlerine konu olmuştur (Şahin, 2013, s. 119). Hükümetle yarışabilecek kadar güçlendirilen cumhurbaşkanlığı makamı, elde edilmek için uzun ve belirli durumlarda da sistemin tıkanmasına neden olacak kadar önemli rekabetlere neden olmuştur (Özdemir, 2020, s. 393). Bu rekabet alanı ve yetki çatışması potansiyeli, Turgut Özal’ın cumhurbaşkanlığı döneminde tartışılmış ve ilk kez bir Cumhurbaşkanı, Başkanlık sistemine yönelik bir ihtiyacı dile getirmiştir (İncioğlu, 2000, s. 22). Bu ihtiyacın ifade edilmesinde 1982 Anayasası’nın yürütmenin güçlendirilmesi esası üzerinden işlerlik kazanması ve sonrasındaki süreç göz önüne alındığında birçok kriz örneğine de rastlanılmıştır. Özellikle bu noktada Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında yaşanan krizler öne çıkmaktadır. Cumhurbaşkanı Özal ile Süleyman Demirel, Cumhurbaşkanı Demirel ile Tansu Çiller, Özal ile Mesut Yılmaz ve Özal ile Yıldırım Akbulut arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve yetki çatışmaları sistemin işlerliğini büyük ölçüde engellemiştir. Özellikle de bu anlaşmazlıkların farklı siyasi eğilimden gelen kişiler arasında daha yoğun olarak görüldüğü de bilinmektedir (Kuzu, 2013, s. 48).

Türkiye’de 2007 yılında cumhurbaşkanının seçim usullerinde yapılan değişiklik sonucunda cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve 1982 Anayasası’nın cumhurbaşkanına güçlü yetkiler tahsis etmesi, hükümet sisteminin yarı-başkanlık sistemine dönüştüğü söylemlerini de artırmıştır (Özbudun, 2014, s. 362). Türkiye’de farklı dönemlerde farklı yoğunlukla benimsenen parlamenter sistem, Türkiye’nin içerisinde bulunduğu dönemselleşen koşulları ve demokrasinin sıklıkla belirtildiği üzere kurumsallaşamaması nedeniyle tam bir işlerlik kazanamamış ve belirli dönemlerde de müdahalelerle kesintiye uğramıştır. Özellikle 1960’lardan itibaren parlamenter sistemin ülke için uygunluğu ve aksaklıkları tartışılarak; zaman zaman alternatif sistem arayışları ise öne çıkmıştır (Demirhan, vd., 2016, s. 171-172).

Türkiye’de hükümet sistemi üzerinden tartışmalar ve farklı fikirler belirli dönemlerde artış göstermiştir. Özellikle parlamenter sistem üzerinden koalisyon hükümetleri ve istikrar sorunu hükümet sistemi tartışmalarının belirleyici hususları arasında olmuştur. Ayrıca hükümet sistemi tartışmalarını etkileyen diğer unsurlar arasında vesayet, ekonomide istikrara duyulan ihtiyaç ve yönetim mekanizmasındaki iki başlılık öne çıkmaktadır (Koç, 2021, s. 12). Ekonomik, demokratik ve sosyal istikrarın tesis edilmesindeki belirleyici etmenler arasında siyasi istikrar bulunurken; Türkiye’de parlamenter sistemin çıktısı olarak değerlendirilebilecek olan güçlü hükümetlerin nadiren ortaya çıkması ve koalisyon hükümetleri Türkiye’yi birçok noktada olumsuz etkilemiştir. Tarihsel süreçte ele alındığında 1923 yılından 2002 yılına kadar ortalama hükümet ömrü 1,5 yıla dâhi denk gelmemektedir. 1990 ile 2002 yılları arasında toplam 7 farklı hükümet ortaya çıkmıştır. Bu durum siyasi sonuçların yanı sıra ekonomik, demokratik ve sosyal birçok soruna da kaynaklık etmiştir. Güçsüz hükümetlerin yanı sıra zayıf koalisyonlar yürütme erkinin de ayağında bir nevi pranga oluşturarak etkinliğini sınırlandırmıştır (Ergün, 2013, s. 20-21). Türkiye’nin parlamenter sistem tecrübesinde cumhurbaşkanı ve başbakan arasındaki yetki çatışması, manipülasyonlar ve krizler önemli güç boşluklarını oluşturmuş ve belirli dönemlerde darbelere giden yolun sebepleri arasında gösterilmiştir (Bal, 2013, s. 128-139). Türkiye açısından parlamenter sistem uzun bir tarihsel geçmişe sahip olsa da üzerinde durulması gereken temel unsurlar arasında Türkiye’de parlamenter sistemin hem uygulama hem de kökleşmesinde hiçbir dönem tam anlamıyla doğal bir süreç içerisinde olmaması bulunmaktadır (Yazıcı, 2013, s. 513).

3. ANAYASAL DÖNEMLERDE YETKİ SORUNU, CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ VE KRİZLERİ

Türk siyasal hayatında Cumhuriyet dönemiyle birlikte başlayan cumhurbaşkanlığı seçimleri, tarihsel süreç içerisinde kendisine özgü bir seyir izlemiştir. Cumhuriyet tarihinde, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilki 1923 yılında parlamento tarafından gerçekleştirilirken, 2007 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde meydana gelen seçim krizi (367 krizi) sonrası yapılan referandumla cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kararlaştırılmıştır. 2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Recep Tayyip Erdoğan Türkiye Cumhuriyeti’nin 12. ve halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuncusu ise 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği sonrası “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”ne geçilmesiyle birlikte yine halkın katılımıyla 2018 yılında gerçekleştirilirken 1923’ten günümüze kadar toplam 21 kez Cumhurbaşkanlığı

seçimleri düzenlenmiştir. Ancak bu seçimlerin ikisi, 1960 ve 1980 askeri darbeleri sonrası de facto⁴ olarak gerçekleşen ve 1961 ve 1982 anayasalarının getirdiği düzenlemeler ve yapılan referandumlar sonucu de jure⁵ olarak sonuçlanırken, seçimlerin on tanesi 1924 Anayasası döneminde, üçü 1961 Anayasası sonrası ve altısı ise 12 Eylül Darbesi'nin ardından 1982 Anayasası sonrası gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de cumhurbaşkanlığı seçimlerini anayasal dönemler çerçevesinde değerlendirmek ilgili anayasal dönemlerde özellikle yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkinin belirlenmesini kolaylaştırırken, bu ilişkiden kaynaklanan sorunların Cumhurbaşkanlığı makamının yetki ve görev sorumluluğu çerçevesinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

1921 Anayasası üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanlığı makamı, 1923'teki "Türkiye Reisicumhuru, Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti Umumiyesi tarafından ve kendi âzası meyanından bir intihap devresi için intihap olunur. Vazifei Riyaset yeni Reisicumhurun intihabına kadar devam eder. Tekrar intihap olunmak caizdir." (T.C. 1921 Anayasası, Madde 10) değişikliğiyle cumhurbaşkanının meclis tarafından seçileceği belirtilmiş ve yine 1923 yılında yapılan kanun düzenlemelerle birlikte "Türkiye Reisi Cumhuru Devletin Reisidir. Bu sıfatla lüzum gördükçe Meclise ve Heyeti Vekileye riyaset eder." (T.C. 1921 Anayasası, Madde 11) ibaresi dâhil edilmiştir. Bu bakımdan yeni kurulan bir devletin varlığını koruma ve sürdürme refleksiyle siyasal karar alma mekanizmasının hızlandırılması ve etkinliğini sürdürebilmesi adına meclis hükümeti sisteminin benimsendiği ve meclisin yürütücü yönünün güçlendirildiği görülmektedir.

1924 Anayasası döneminde yapılan düzenlemelerle birlikte cumhurbaşkanlığı makamının görev ve yetki alanı genişletilmiştir. Cumhurbaşkanının sorumsuzluğuna ve dokunulmazlığına ilişkin ilk anayasal hükümler (Madde 39. ve 41.) 1924 Anayasası'nda yer almıştır (T.C. 1924 Anayasası, Madde 31-44). Gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucu Mustafa Kemal Atatürk üç ve İsmet İnönü dört kez Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmişlerdir. 1923 ve 1946 yılları arasında tek parti iktidarının bulunması ve dönemin Cumhurbaşkanlarının geniş yetkilerle donatılması sistemi başkanlık sistemine yaklaştırmaktadır. Ancak tek parti iktidarının yasama ve yürütme gücünü tek elde toplaması nedeniyle parlamenter sistemden bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca 1924 Anayasası'nda meclis genel kurulu tarafından üyeleri arasından seçilen cumhurbaşkanının görev süresinin meclis seçim dönemine

⁴ De Facto: Bir olgunun, "fiili" "uygulamada" veya "pratikte" kullanımı anlamlarına gelmektedir. Gerçek hayatta uygulamanın (hukuki -hukuk dışı) nasıl olduğunu gösterir.

⁵ De Jure: Bir olgunun "kanunlara göre" veya "hukuki olarak" uygunluğu anlamına gelmektedir.

bağlanması meclis ve cumhurbaşkanlığı makamı arasında yakın bir ilişki ortaya çıkarmaktadır (Atalan, 2019, s. 265-267). Nitekim tek partili siyasal hayatın son bulduğu 1950 yılında yapılan genel seçimlerde meclis çoğunluğunu elde etmeyi başaran Demokrat Parti, siyasal iktidarı elde ederken aynı zamanda meclis çoğunluğunun avantajıyla cumhurbaşkanını belirleme şansını da yakalamıştır. Bu dönemde Celal Bayar 1960 askeri darbesine kadar üç kez art arda seçilmek suretiyle cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür. 1921 ve 1924 anayasalarının yürürlükte olduğu dönemlerde gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ciddi sorunlar yaşanmazken 1960 darbesi sonrası 1961 ve sonrasında 1982 Anayasası’nın yürürlükte olduğu dönemlerde cumhurbaşkanlığı seçimleri silahlı kuvvetlerle birlikte diğer vesayetçi kurumların da müdahil olabildiği bir sorun alanına dönüşmüştür (Ergül, 2014).

Seçilmiş sivil iktidara yönelik gerçekleştirilen 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrası 1961 Anayasası hazırlanmış ve anayasa hükümlerine göre Meclis, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu’ndan oluşan çift meclisli bir yapıya kavuşturulmuştur (T.C. 1961 Anayasası, Madde 63). 1961 Anayasası’nda, yürütme karşısında yasamanın güçlendirilmesine yönelik düzenlemelerle birlikte yasama ve yürütmenin birbirini denetleyecek ve feshedebilecek maddelere yer verilmesi, yumuşak kuvvetler ayrılığına dayanan hükümet sistemini parlamenter sisteme doğru evirmeye başlamıştır (Ağır, 2017, s. 186). Bu bakımdan 1961 Anayasası ile öngörülen çift kanatlı parlamento yapısı, 1950-1960’lı yıllarda mecliste çoğunluğa sahip bir iktidarın eline düşmüş tek kanatlı bir parlamentonun varlığına tepkinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Yavuz ve Bülbül, 2012, s. 255-256). Ayrıca 1961 Anayasası’nda Cumhurbaşkanlığı makamının sorumluluğu da parlamenter cumhuriyet rejimine göre yeniden düzenlenmiş, bir önceki anayasada tanımlanmaması nedeniyle sorumlu tutulamayan Cumhurbaşkanlığı makamı, vatana ihanet suçlamaları dışında sorumsuzluk durumunu korumayı başarmıştır (Aykanat, 2019, s. 51-54). Dolayısıyla Cumhurbaşkanının devletin başı olması ve gerekli hallerde Bakanlar Kurulu’na başkanlık etmesi gibi hükümler, Cumhurbaşkanlığı makamının yetkilerinin genişlemesine ve devlet başkanlığının sembolik yetkilerle donatılmasını sağlamıştır (Atalan, 2019, s. 272). Böylelikle Cumhurbaşkanlığı makamı, “yürütmenin başı” yetkisiyle değil, daha çok “devletin başı” yetkisiyle kendi başına hareket etme kabiliyeti kazanmıştır (Heper, 2011, s. 156-157).

Parlamenter sistemlerde yürütme organının ikili (düalist) bir yapıya sahip olduğu ve yürütme yetkilerinin cumhurbaşkanı ve başbakan (bakanlar kurulu) tarafından paylaşıldığı görülmektedir (T.C. 1961 Anayasası, Madde 5-6). Parlamenter sistemlerde, sistemin

sorumluluk bakımından siyasal sorumsuz ve sembolik yetkilerle donatılmış kanadını cumhurbaşkanı oluştururken, bakanlar kurulu ise yasama organına karşı bireysel ve kolektif olmak üzere çifte sorumluluk taşımaktadır (Teziç, 2016, s. 430).

1961 Anayasası'yla birlikte Millet Meclisi ve Senato'dan oluşan çift meclisli yapıyla yürütme karşısında yasamanın güçlendirilmesi çabasını, Anayasa Mahkemesi ve Milli Güvenlik Kurulu (MGK) gibi yapıların oluşturulması, özerk kamu kurumları ve idareye bağlı kamu organlarının dâhil edilmesi izlemiş ve yürütmenin işlevselliği ve hareket alanı daraltılmaya çalışılmıştır (Özdemir, 2018, s. 112). Yürütmenin işlevlerinin daraltılması, mevcut sorunların çözümüne yönelik ihtiyaç duyulan kanunların çıkmasını engellerken, sivil özgürlük alanları genişletilerek siyaset sivil toplumla dengelenmek istenmiştir. Ancak bu alanların genişlemesi kurucu iktidarın istediği yönde şekillenmediği için 1971 muhtırasıyla birlikte yürütme güçlendirilerek tekrar daraltılmıştır. Bu açıdan Anayasa Mahkemesi ve MGK aldıkları kararlarla, yasama ve yürütme organları üzerinde denetleyici ve aktivist bir role bürünmüşlerdir. Ayrıca 1960'dan 1980 askeri darbesine kadar geçen süreçte Cumhurbaşkanlarının (Gürsel, Sunay, Korutürk) asker kökenli olmaları, kendisini anayasanın savunucusu ve Cumhuriyet rejiminin koruyucusu olarak gören silahlı kuvvetlerin, aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı makamının da vasisi olduğu düşüncesinin izlerini taşıdığını göstermektedir. Nitekim 1961 Cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecinde Adalet Partisi Senatörü Ali Fuad Başgil'in cumhurbaşkanlığı adaylığını açıklaması sonrası ordu tarafından adaylığını çekmesi konusunda ölümle tehdit edilmesi, cumhurbaşkanlığı makamı üzerinde vesayetçi yapıların tahakkümünü göstermektedir. Dolayısıyla 1961 Anayasası'nın askeri darbeler sonrası asker kontrolünde ve demokratik olmayan süreçlerle hazırlanması, toplumsal konsensüsü sağlamaktan uzak kalmasına neden olmuş ve Türk siyasal hayatında uyumdan ziyade çatışmacı bir siyasal kültürün süreklilik kazanmasına yol açmıştır.

Türkiye'de 1960'ların sonunda yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeler, 1971 yılında yapılan anayasa değişiklikleriyle 1961 Anayasası'nın yasama organı karşısında güçsüz kalan yürütme kanadı yeniden güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değişikliklerle (64. Madde) Bakanlar Kurulu'na yasama işlemlerinin zorluğunu aşmak için kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarma yetkisi verilmiştir. Ayrıca Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) kurulmuş, tabi yargı yoluna yerine kanuni yargı yolu benimsenerek yargı denetimine sınırlar getirilmiştir. Böylelikle kuvvetler ayrılığı düzeni yeniden zedelenmiş ve kuvvetler arasındaki denge tekrar yürütme lehine bozulmaya başlamıştır. (Seyhan, 2019, s. 161-162). 12 Mart 1971 yılında Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları tarafından verilen muhtıradan,

parlamento ve hükümetin tutumları nedeniyle ülkenin anarşiye sürüklendiği ve bunun durdurulması için ise reformlar yapacak güçlü bir hükümete ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda 1972 yılında Yüksek Askeri Şûra (YAŞ) oluşturulmuş ve hükümeti denetim altına alacak vesayetçi anlayış sürdürülmüştür. Ayrıca 1963 yılı anayasa değişikliğiyle birlikte kurulan askeri mahkemelerin ardından 1973 yılında Askeri Yüksek İdare Mahkemesi’nin (AYİM) kurulması, yargının sivil yapısının bozulmasına ve yargının sivil alanın dışına çıkarılmasına neden olmuştur. Askerin yönetime tekrar el koyabilme ihtarı ise 1973 genel seçimlerine kadar parlamentoda ve hükümette ordu destekli yönetimlerin (Erim, Melen ve Talu) yer almasına yol açmıştır. Nitekim vesayetçi yapı hükümeti kontrol altına aldığı gibi 1973 Cumhurbaşkanlığı seçimleri için ordunun cumhurbaşkanı adayları, Gürler ve Korutürk olmuş ve Gürler’e karşı meclis Korutürk’ten yana seçimini kullanmıştır. Bu bakımdan, 1961 Anayasası döneminin bütün Cumhurbaşkanları (Gürsel, Sunay ve Korutürk) askeri kökenli kişilerden oluşmuştur (Tanör, 2020, s. 406-408).

1973 yılında mecliste yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ortaya çıkan seçim bunalımı, (Fahri Korutürk’ün 15. turda Cumhurbaşkanı seçilmesi) yeni sorunların habercisi olmuştur. 1961 Anayasası, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk iki turda meclis üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ararken, bu sayının sağlanamaması durumunda sonraki turda salt çoğunluk aramaktadır (T.C. 1961 Anayasası, Madde 95). Nitekim 1973 yılında yaşanan Cumhurbaşkanlığı seçim krizi sonrası, 1980 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de meclisin yaklaşık 6 ay cumhurbaşkanı seçememesi sorunu, yeni krizlerin habercisi olmuş ve yaşanan kriz 1980 darbesinin gerekçeleri arasında yer almıştır. 12 Eylül 1980 yılında ise asker, bir kez daha sivil siyasal yönetime müdahalede bulunarak askeri darbe gerçekleştirmiştir ve 1982 Anayasası’nı hazırlamıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan bu sorun, 1982 Anayasası’nda dördüncü bir turun yapılmasının ve yine salt çoğunluğun sağlanamaması durumunda ise meclis seçimlerinin yenilenmesinin (T.C. 1982 Anayasası, Madde 102) öngörülmesiyle çözülmeye çalışılması bir çözüm aracı olarak görülmüştür.

1982 Anayasası, 1961 Anayasası’nın öngördüğü çift yapılı meclis yapısını ilga ederek, yürütmenin tekrar güçlendirilmesi çabasıyla tek meclisli bir yapı inşa etmiştir. Bu bakımdan 1961 Anayasası’nın neden olduğu yasama ve özgürlükler alanında yapılan düzenlemelerle yürütme alanının daraltılması, işlemeyen devlet mekanizması ve yasa çıkaramayan meclis yapısından kaynaklanan sorunların aşılması için 1982 Anayasası’yla birlikte tek meclisli

yapıya dönülmüş ve yürütme organı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Ancak cumhurbaşkanlığı makamının sembolik ve sorumsuz bir makam olmasının ötesinde vesayet makamı olarak yetkilerinin artırılması ise yürütme kanadındaki yetki çatışmalarının kriz üretme olasılığını yükseltmiştir. Bu bakımdan 1982 Anayasası'yla birlikte kuvvetler ayrılığı düzeni içerisinde çözüm aracı olarak yürütmenin güçlendirilmesi çabaları, çift başlı bir yürütme sistemi içerisinde yetki paylaşım sorunlarını yeniden gündeme taşımıştır. Cumhurbaşkanının sembolik yetkilerini genişletmek suretiyle aşılmaya çalışılan sorunlara yönelik yaklaşımlar, bir taraftan Cumhurbaşkanlığı makamını önemli ve vazgeçilemez kılmaya ve aynı zamanda yeni sorunlara ve siyasal krizlere kaynaklık etmeye başlamıştır. 2017 yılına kadar varlığını koruyan parlamenter sistemin ikili yürütme yapısı, görev ve yetki ayrımının Anayasa'da belirlenmiş olmasına rağmen cumhurbaşkanı ve başbakan arasında yetki çatışmasına zemin hazırlamıştır. Bu çatışma, 2001 yılında "yetki paylaşım sorunu" olarak "Kitapçık Krizi" ile ortaya çıkarken, 2007 yılında yaşanan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise statükonun korunmasına yönelik olarak "367 Krizi" ile zirveye tırmanmıştır.

10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin dolması nedeniyle 2007 yılında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimleri, Anayasa Mahkemesi'nin aldığı ve halk arasında 367 krizi veya kararı olarak bilinen karar dolayısıyla Türk siyasal hayatının yeni bir kriz daha yaşamasına neden olmuştur (Ergül, 2007, s. 270). Bu açıdan Anayasa Mahkemesi'nin aldığı kararlarda, temel hakların genişletilmesi ve güçlendirilmesine yönelik değil, devletin üniter yapısını, milli ve laik temel değerlerini sürdürmeye ve çıkarlarını korumaya yönelik bir aktivist bir tutum sergilediği görülmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin vesayetçi tutumunun cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yanı sıra izlerini siyasi parti kapatma davalarında ve türbana ilişkin verdiği kararlarda da görmek mümkündür. Mahkeme, Kemalist düşünce sisteminin direği olan üniter milli devlet ve laiklik ilkelerini, en katı haliyle uygulamıştır (Özbudun, 2007, s. 264-265). Tek başına iktidar olarak meclisteki en fazla sandalye sayısına sahip olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) Cumhurbaşkanlığı seçiminde belirleyici olmasını kabullenemeyen muhalif gruplar, Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi laiklik vurgusunu ön plana çıkararak cumhurbaşkanlığı seçimlerini Cumhuriyet rejiminin niteliklerinin korunması eksenine çekmişlerdir (Acar ve Çelebi, 2012). Ancak 1982 Anayasası'na göre gerçekleştirilen daha önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerine bakıldığı zaman, toplantı yeter sayısının 367 olarak uygulanmadığı görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turlarında 367 kabul oyuna ulaşamayan Turgut Özal da 285 milletvekilinin 263 oyuyla 3. turda seçilmiştir ve bu seçimler Anayasa Mahkemesi'nin önüne getirilmemiştir. Nitekim 2007 yılı cumhurbaşkanlığı

seçimleri, sosyal açıdan “cumhuriyet mitingleri”nin düzenlendiği, askerî açıdan ordunun seçim öncesi “sözde değil özde laik” söylemi ve seçim günü “e-muhıtıra” eylemi ve tavırlarıyla ve hukuki açıdan ise Anayasa Mahkemesi’nin aldığı benzeri görülmemiş kararlarla çok boyutlu bir siyasal krize dönüşmüştür.

1982 Anayasası’nda yürütme makamının güçlendirilmesi ve cumhurbaşkanlığı makamının yetkilerinin donatılması, Cumhurbaşkanlığı makamının siyasal ve anayasal sistemin merkezine oturtulmasına yol açmıştır. Bu bakımdan, seçilmiş kurumların yetkilerini denetlemek ve sivil siyaset alanını daraltmak için bir dizi vesayet kurumu oluşturulmuştur ve Cumhurbaşkanlığı makamı bu kurumların en önemlisi haline getirilmiştir (Özbudun, 2012, s. 42). Diğer taraftan Cumhurbaşkanının aynı zamanda TBMM adına Türk Silahlı Kuvvetlerini (TSK) “Başkomutan” sıfatıyla temsil etmesi ve Genelkurmay Başkanı’ni ataması (T.C. 1982 Anayasası, Madde 104, 117) ve TSK İç Hizmetler Kanunu’nun 35. maddesinde yer alan “Silahlı kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır” ibaresi, TSK’nın Cumhuriyetin koruyucusu/bekçisi olarak misyon yüklenmesine ve devlet başkanının belirlendiği cumhurbaşkanlığı seçimlerini bu misyonun bir parçası olarak görmesinde ve seçimlere doğrudan veya dolaylı olarak müdahil olmasında etkili olmuştur. Anayasa Mahkemesi’nin ve TSK’nın cumhurbaşkanlığı seçim dönemlerindeki aktivist tutumu, özellikle Cumhuriyetin bekası ve laikliğin korunması gerekçe gösterilerek güvenikleştirici söylemler ve eylemler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2007 yılında yapılan anayasa değişikliği sonrası yaşanan sorunların bir daha yaşanmaması adına önlemler alınmış, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kararlaştırılmıştır. 2014 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecinde halkın seçimlerde belirleyici olarak yer almasıyla demokratik süreçler hız kazanırken, vesayet kurumlarının etkinliği de kırılmaya başlamıştır. 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçiş sonrası ise 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 21’incisi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, 1982 Anayasası döneminde Cumhurbaşkanlığı seçimleri, parlamentonun belirleyici olduğu 2007 yılı ve öncesi (Evren, Özal, Demirel ve Sezer dönemleri) ve 2007 yılı sonrası (Gül ve Erdoğan dönemleri) olmak üzere yürütmenin yetki çatışması ve sorunları çerçevesinde incelenebilir.

3.1. 2007 Yılı Öncesi Yürütmede Yetki Paylaşım Sorunları

3.1.1. Evren Dönemi (1982-1989)

12 Eylül 1980 yılında sivil siyasal alana yönelik darbe gerçekleştiren askeri vesayetçi anlayış, yine askeri kurucu iktidarın meydana getirdiği bir önceki anayasal dönemin sorunlarını çözebilmeye çabası içerisinde 1982 Anayasası'nı meydana getirmiştir. 1982 Anayasası, mevcut sorunlara yönelik yürütmenin güçlendirilmesini çözüm olarak değerlendirirken, parlamenter sistemde yürütmenin iki başlı yapısında meydana gelebilecek çatışmaları önleyecek öneriler ise geliştirememiştir. 1982 yılında kabul edilen Anayasa ile birlikte Kenan Evren, gerçekleştirilen referandum sonucu aldığı %91,37'lik kabulle Türkiye Cumhuriyeti'nin 7. Cumhurbaşkanı olmuştur. Evren'in cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte Türk siyasal hayatında yürütme kanadında yaşanan yetki çatışmaları, siyasal krizlerin devam etmesine neden olmuştur.

Evren'in cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından darbenin izlerini ortadan kaldırılması ve demokrasinin işlevsel kılınması yönünde çalışmalara hız verilmiştir. Demokratik hayata geçişin ilk adımları yeni partilerin kurulması yoluyla gerçekleşmişse de bu adımların birçoğu MGK'nın veto engeline takılmıştır. Bu bakımdan 1983 seçimlerine yalnızca Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Halkçı Parti (HP) ve Anavatan Partisi (ANAP) katılmıştır ve Turgut Özal önderliğindeki ANAP %45,15'lik oyla hükümet kurmaya hak kazanmıştır (Börklüoğlu, 2019, s. 140-143). Ancak seçimler sonrası Evren'in hükümet kurma görevini Özal'a vermekte uzun süre tereddüt etmesi (32 gün sonra vermesi) ve Özal'ın sunduğu kabine listesini 48 gün sonra Evren'in yaptığı bazı değişikliklerle birlikte kabul etmesi, Cumhurbaşkanının yürütmedeki güçlü ve ağırlıklı konumunu göstermektedir (Gül, 2018, s. 130-131). Bu açıdan Evren'in (Birand ve Yalçın, 2004, s. 260);

“...Kızdım, sinirlendim. Ve maalesef Vehbi Dinçerler de aşırı dincilere taviz veren bir tutum içerisindeydi. Sonradan zaten ben onu milli eğitim bakanlığından aldım, Özal ile konuşarak. Ve sonra devlet bakanı yaptı onu o. Ben de kendisine dedim, ‘Milli eğitim bakanlığından aldın, niye devlet bakanı yaptın?’ ‘Efendim dışarda kalırsa daha zararlı olur, o yüzden Bakanlar Kurulu’nda tutmak daha yararlı olacak’ dedi. ‘Peki öyleyse’ dedim.”

ifadeleri, Cumhurbaşkanı Evren'in dönemin Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler'i görevden alması ve yürütmeyi kontrol altında tutmaya çalışması cumhurbaşkanlığı makamının yürütme kanadı üzerindeki tahakkümünü gözler önüne sermektedir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı

makamının etkisi, ANAP’ın kuruluşuna izin verme sürecinde de kendini göstermiştir (Elmas, 2018):

‘Kendisine dedim ki Özal, sana itimat etmemiş olsaydık biz Başbakan Yardımcılığını vermezdik. İki sene Başbakan yardımcılığı yaptın. Ama senin bir geçmişin var. Vaktiyle bir seçimde İzmir’den Milli Selamet Partisinden adaylığını koymuştun. Efendim o bir hataydı dedi. Sonra anladım ben hatamı dedi. Eğer kurduğun partide göstereceğin adaylar MHP tandanslı, MSP tandanslı kişiler olursa bil ki hepsini veto ederiz. Katiyen yapmayacağım efendim dedi. Peki o zaman kur dedim.’ - Kenan Evren

Cumhurbaşkanı Evren’in, ilk dönemlerinde terörizm, bakanlıkların siyasallaşması ve siyasal İslam konularında aktivist tutum sergilediği ve Kıbrıs meselesi ve NATO ilişkileri konularıyla yakından ilgilendiği görülmektedir (Heper, 2011, s. 159-160). Evren’in hükümetin kurulma süreci de dâhil olmak üzere demokratik işleyiş üzerindeki etkisi, darbe sonrası askeri bir yönetimi temsil etmesi bakımından da ordunun da siyaset üzerindeki hegemonyasını artırmıştır. Diğer taraftan darbe sonrası ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı olarak Evren ile yakın çalışma fırsatı bulan Özal’ın kişiliğinin ve siyaset anlayışının ılımlı yapısının da onun Cumhurbaşkanı Evren’le olan ikili ilişkilerini gelişimine katkı sağlayarak uyumun ve iş birliğinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve yürütme kanadında yaşanabilecek önemli siyasal çatışma ve sorunların önüne geçmiştir.

3.1.2. Özal Dönemi (1989-1993)

Türkiye’nin Kenan Evren’den sonra 8. Cumhurbaşkanı, iktidarda bulunan ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Turgut Özal olmuştur. Özal’ın cumhurbaşkanlığı, muhalefet partilerinden Doğru Yol Partisi (DYP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Partisi tarafından destek görmemekle beraber özellikle Süleyman Demirel tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin odak noktasında ise Özal’ın partisinin yerel ve genel seçimlerde ciddi oranlarda oy kaybetmesi ve halk desteğinden yoksun bir şekilde cumhurbaşkanlığı makamına geldiği söylemleri yatmaktadır (Toker, 1994, s. 2001). Kendine özgü tarzıyla ön plana çıkan cumhurbaşkanlarından Özal, her ne kadar cumhurbaşkanlığı seçimi sonrası tarafsız bir makam konumunda olacağını ifade etmiş olsa da seçildikten sonra partisiyle olan organik bağını kesmemiştir (Aşık, 2017, s. 454).

Özal’ın cumhurbaşkanı olmasının ardından başbakan olarak Yıldırım Akbulut göreve başlamıştır. Cumhurbaşkanı ve başbakan arasında yaşanan anlaşmazlıkların bir örneği de Özal

ile Akbulut arasında geçmiştir. Körfez savaşı ve Zonguldak'taki maden işçilerinin grevleri konularında Özal ile Akbulut'un ters düşmesi hem görev süreleri boyunca hem de sonrasında öne çıkmıştır. Özal'ın Akbulut'a yönelik "çekimser" kaldığı söylemleri kamuoyunda öne çıkarken; Akbulut ise görevi sonrasında Özal'ın kendisinin başbakanlığı dönemindeki bazı kararnamelemleri imzalamadığını ifade etmiştir (Güzel ve Yalazan, 2001b). Özal'ın belirli dönemlerde siyasi yalnızlığının altında yatan etmenler arasında özellikle Mesut Yılmaz ile yaşadığı problemler ve ANAP üzerinden yaşanan sorunlar yatmaktadır. Bu durum ise hem bir siyasal yalnızlık hem de Özal'ın dış politikada hükümete göre daha keskin ve aktif bir rol almasına neden olmuştur (Aşık, 2017, s. 457). Ayrıca Özal'ın hem hükümeti hem de ANAP'ı etkileme ve yönlendirme arzusu, Özal'ın aldığı karar ve attığı adımları da etkilemiştir. Bu bağlamda Özal'ın, hükümetin politikalarına yönelik söylemleri ve bakan-bürokratları Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne çağırması, Yılmaz tarafından olumsuz karşılanarak bakan ile bürokratların kendisinden izin almadan cumhurbaşkanı ile görüşmelerini istememiştir (Heper, 2011, s. 162).

Güçlü bir cumhurbaşkanı profiliyle öne çıkan Özal'ın başbakan Süleyman Demirel ile olan ilişkisi de ayrı bir boyutu oluşturmuştur. "Rakip" olarak da nitelendirilen Demirel ile Özal ilişkisi, belirli dönemlerde sorun boyutuna ulaşarak köşk-hükümet anlaşmazlıklarına dönüşmüştür (Güzel ve Yalazan, 2001b). Nitekim anlaşmazlıklar/krizler sistemin işlerliğini olumsuz yönde etkilerken (Kuzu, 2013, s. 48), Özal-Demirel anlaşmazlıkları da sistemin işlerliğini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda Özal'ın, birçok kararnameyi beklettiği ve birçok kararnameyi ise geri çevirdiği de kamuoyuna yansımıştır. Bu süreçte ise Demirel'in şu söylemi "Ben Çankaya'nın memuru değilim ve olmam" öne çıkmıştır. Özal'ın iki bürokratin kararnamesini onaylamaması ise krizleri daha belirgin hale getirmiştir. Demirel'in kararnamelerin onaylanmaması üzerinden Özal'a mektup yazması, mektubun geri gönderilmesi ve Özal'ın Demirel'e tazminat davası açarak kazanması dikkat çekici olayların başında gelmiştir. Böylece ilk kez bir başbakan, cumhurbaşkanı tarafından tazminata mahkûm edilmiştir. Kriz bazı dönemler şiddetini artırarak söylemler üzerinden devam etmiş, Özal'ın "Bu gidişle çökerler" sözlerine Demirel'in yanıtı "Sorumluluğum gereği ağzımı açmıyorum. Kaldı ki Çankaya hala tartışmalıdır. Yüzde 21,75 oyla gelinmiştir o makama" olmuştur (Güzel ve Yalazan, 2001b). Cumhurbaşkanı Özal'ın gücünü kırmak isteyen hükümet, önce atamalarda Özal'ı devre dışı bırakmak için meclisten tasarı geçirmiştir. Ayrıca Özal'ın etkinliğini azaltmak için Bakanlar Kurulu Kararnamelerinde Özal'ın imza "yetkisine" yönelik yasa hazırlığı yapılmıştır. Krizlerin ve anlaşmazlıkların devamında Özal, vefatından kısa bir

süre önce Başbakanlığa giderek Bakanlar Kurulu toplantısına başkanlık yapmıştır (Güzel ve Yalazan, 2001b).

İç politikada olduğu gibi dış politikada da cumhurbaşkanının politika oluşum ve uygulama süreçlerinde nihai karar noktası olarak süreci yönetmeleri, kriz yönetimini daha grift bir yapıya evirmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan bu durum Türkiye’de iki başlı ve kriz potansiyelli bir durumu öne çıkarmıştır. Özal’ın Yıldırım Akbulut, Süleyman Demirel ve Mesut Yılmaz’ın başbakan oldukları dönemlerdeki kararlara müdahalede bulunması, bu durumun net örnekleri arasında yer almaktadır (Aksu, 2018, s. 86). Özal, kendisine ait fikir ve politikalar üzerinden hükümetleri etkilemek ve özellikle de ANAP üzerindeki etki ve hâkimiyetini devam ettirmek istemiştir. Bu yaklaşım, belirli dönemlerde başbakan makamındaki kişiler ile sorunların önünü de açmıştır (Heper, 2011, s. 160-165).

3.1.3. Demirel Dönemi (1993-2000)

Cumhurbaşkanı Özal’ın 1993 yılında vefatının ardından Cumhurbaşkanı seçilen Süleyman Demirel, Meclis’te yapılan üçüncü tur oylamanın sonucu 244 oyla Türkiye Cumhuriyeti’nin 9. Cumhurbaşkanı olmuştur. Demirel’in cumhurbaşkanı olmasının ardından DYP Genel Başkanlığına gelen Tansu Çiller yürütmenin hükümet kanadını oluşturmuştur. Başbakan Çiller ile Cumhurbaşkanı Demirel, aynı parti ve siyasi gelenekten gelmelerine rağmen yürütme konusunda aralarında meydana gelen fikir ayrılıkları ve ayrışmalar, yeni siyasal çatışmaları ve sorunları beraberinde getirmiştir. Süreç içerisinde Çiller hükümetini sıklıkla eleştiren Demirel, Çiller ile aralarında yapılan baba-kız yakıştırmalarına “İktidar kavgası ne baba tanır ne oğul.” ifadesiyle karşılık verirken aralarında yaşanan güç mücadelesinin sonucu olarak Demirel bir mülakatında, “Bayan olmasa Tansu hanımı camdan atarım” dahi demiştir. Bu dönemde yürütme kanadında Demirel ve Çiller arasında yaşanan gerginliklerin ve krizlerin ekonomik alana yansması ise ABD doları karşısında Türk lirasının %100 oranında değer kaybetmesi olmuştur (Önder, 2017).

Turgut Özal gibi Demirel’in de Türkiye için istikrarlı bir demokrasi, dengeli bir ekonomi ve güçlü bir ordu vizyonu bulunmaktaydı. Bu bakımdan Demirel’e göre, siyasi istikrar her şeyden önce siyasi kurumların, siyasi yönden hesap verme yükümlülüğü olmayan kurumlardan bağımsız olmasına bağlıydı. Demirel’in bu düşüncesinde başbakanlık dönemlerinde ordunun müdahaleleri sonucu iktidardan indirilme süreçleri etkili olmuştur. Dolayısıyla Demirel, cumhurbaşkanı olarak görevinin devletin sorunsuz bir şekilde işlemlerini sağlamak olduğunu düşünmekteydi (Heper, 2011, s. 165-166). Nitekim 1995 yılında ülkenin

kötüye giden ekonomik durumunu gündeme taşıyan Demirel, “Savaşta bile böyle enflasyon olmadı” diyerek Çiller hükümetini açıktan eleştirmeye başlamıştır (Güzel ve Yalazan, 2001a). Bu açıdan Demirel’in cumhurbaşkanlığı sürecinde hükümet kanadıyla yaşadığı süreç, ne yazık ki kendi başbakanlık dönemlerinde hesap verme yükümlülüğü bulunmayan kurumlarla yaşadığı ilişkiye benzer bir süreci yeniden ortaya koymuştur.

Cumhurbaşkanı Demirel, devletin başı olarak sahip olduğu yetkileri gücünü takviye etmek için kullanmakta ısrarcı da olmuştur. Bu dönemde Demirel, hükümetin istediği genelkurmay başkanı adayını onaylayıp onaylamama konusunda takdir yetkisinin kendisine ait olduğu vurgulamıştır. Öte yandan Türkiye’nin yaşadığı sorunlar hakkında devletin başı olarak cumhurbaşkanlığı makamının önemine vurgu yaparak “devletin uyum içinde işlemesini gözetmek” görevine sahip cumhurbaşkanlığı makamına danışılması gerektiğini dile getirmiştir (Heper, 2011, s. 167):

“Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı, Türkiye’nin sorunları hakkında ‘umurumda değil’ denilebilecek bir görev değildir.” “Talimat vermem, fakat söylediğim tavsiyenin daha ötesinde bir şeydir. Düşündüklerim doğru değilse neden doğru olmadığını bana söylemeliler. Onların yerine geçmeye çalışmıyorum; onlara, özel bir şekilde ele alınması gereken önemli bir sorun ile karşı karşıya olduğumuzu söylüyorum”

Demirel, 28 Şubat 1997 yılında ordunun siyasal alana dolaylı müdahalesi olan Post-modern darbe sürecinde cumhurbaşkanı olarak anayasanın kendisine çizdiği sınırların dışına çıkabilecek hareketlerden kaçınmıştır. Bu açıdan, hükümetlerin kurulmasıyla ilgili sıkıntılar, işlemeyen koalisyon hükümetleri ve asker-sivil ilişkilerinde demokrasi aleyhine işleyen süreçlerin krizlere neden olmasını önleme ve sistemin istikrarını sağlama düşünceleri bulunmaktadır (İçener, 2015, s. 325-326). Bu açıdan Demirel’in eski partisi DYP’yi dışarıdan kontrol etmek istemesi, DYP’li parti üyelerinin kendisini ziyaretini ve bu ziyaretlerde partisinin başarısı için çalışmalar yapılmasını öğütlediği ve hükümetle olan ilişkisini sürdürdüğü açıkça görülmektedir. Demirel, bu yaklaşımının cumhurbaşkanlığı tarafsızlığını zedeleyen bir durum olmadığını, aksine yüce bir amaç ve istikrar için yaptığını belirtmiştir (Heper, 2011, s. 167-168). Ancak Demirel’in, cumhurbaşkanlığı makamını devletin başı olarak denge unsuru olduğu düşüncesi, daha çok devleti merkeze alma düşüncesine dönüştüğü için pratikte karşılık bulamamıştır. Dönemin koalisyon hükümeti başbakanı Necmettin Erbakan, koalisyon ortağı başbakan yardımcısı Çiller ile başbakanlığı değişme konusunda mutabakata varmış, istifa mektubunu ve Çiller’in başbakan olması taahhütnamesini Demirel’e sunmuştur. Başbakanlık döneminde “Ben Çankaya’nın memuru değilim” diyen Demirel,

Cumhurbaşkanlığı döneminde “Bana hükümet empoze edemezsiniz” çıkışını yaparak hükümet kurma görevini Çiller yerine Mesut Yılmaz’a vermiştir. Böylelikle Demirel, Türk siyasal hayatında yeni siyasi krizleri tetiklemiştir ve 2001 ekonomik krizine giden sürecin adımlarını atmıştır (Önder, 2017). Yılmaz’ın kurduğu yeni hükümetin kısa süre içerisinde düşmesi üzerine Demirel, Aralık 1998’de hükümet kurma görevini bu kez dönemin Sanayi Bakanı Yalım Erez’e vermiştir. Ancak Erez’in başbakanlık hayali, Çiller’in seçime gidilmesi halinde azınlık hükümetine destek vereceğini açıklaması sonrası sona ermiştir (Erandaç, 2012). Bu bakımdan, Başbakanlık dönemlerinde ordunun müdahaleleriyle hükümetlerin yetkilerinin çiğnenmesinin önlenmesi taraftarı olan Demirel’in cumhurbaşkanlığı döneminde farklı bir düşünceye büründüğü ve cumhurbaşkanlığı yetkilerini teamüllerin dışında kullandığı görülmektedir. Koalisyon ortaklarının başbakanlık makamı değişikliğine (Heper, 2011, s. 169-171):

“Hükümet devletin organlarından bir tanesidir, değişik kurumların toplamı değildir. Anayasa Mahkemesi vardır, Cumhurbaşkanlığı vardır. Bu ülkede kimse her aklından geçeni yapamaz.”

ifadesiyle tepki gösteren ve yasaların ve yönetmeliklerin sınırları içerisinde kalmaya çalışarak tüm kurumların da bu doğrultuda hareket etmesini isteyen Demirel, bu kez cumhurbaşkanlığı makamı ve ordu/yargı etkisiyle hükümetlerin bağımsız hareket alanının daraltılmasına yol açmıştır.

3.1.4. Sezer Dönemi (2000-2007)

Türkiye’nin 10. Cumhurbaşkanı olan Ahmet Necdet Sezer, yedi yıl boyunca cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür. Bu görev süresince Sezer, veto yetkisini en fazla kullanan cumhurbaşkanı olarak da bilinmektedir. Ayrıca Sezer, cumhurbaşkanlığı görevine kendisini aday gösteren ve seçen parlamento ile sadece 2,5 yıl çalışma şansı elde etmiştir. Dolayısıyla bu yıllar dışında Sezer, tamamen farklı üyelerden oluşan meclisle çalışmıştır (Ecevit ve Kapan, 2020, s. 676).

Türkiye’de devletin zirvesinde yaşanan ve toplum hafızasında da önemli bir yere sahip olan krizlerden biri, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasında yaşanan “anayasa kitapçığı” olayıdır. Bu kriz önemli siyasi tartışmaları meydana getirdiği gibi 2001 krizinin tetikleyicisi olarak da bilinmektedir (Gür, 2018). 19 Şubat 2001 günü Milli Güvenlik Kurulu toplantısında yaşanan bu hadise de, Ecevit’in Devlet Denetleme Kurulunun

BDDK’da yaptığı çalışmaları eleştirmesi üzerine Sezer, anayasal hakkını kullandığını ifade ederek yasaları bilmeden eleştiriler yapıldığını belirtmiştir. Tartışmalar büyüyerek Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan’ın “O anayasayı bir de biz görelim, anlayalım” sözleri üzerine Sezer, anayasa kitapçığını Ecevit ve Özkan’a doğru atmıştır (Takvim, 2019). Özkan’ın bu tepki sonrası anayasa kitapçığını alarak Sezer’in bulunduğu yere doğru atması ve beraberinde Sezer’e kendisini, Köşk’e kendilerinin çıkardığını ifade etmesi krizin boyutlarını ortaya koymaktadır (NTV, 2011). Ayrıca Sezer döneminde Çankaya Köşkü ile Başbakanlık arasında yaşanan “atama krizi” de önemli bir süre gündemde yer almıştır. Özellikle Erdoğan, Sezer’in “veto” yetkisini birçok söyleminde eleştirmiş ve geçmiş dönemdeki hükümetler ile kendi hükümetinin kararname sayılarını karşılaştırarak en az atamanın kendi dönemlerinde yapıldığını ifade etmiştir (Yılmaz, 2003).

Cumhurbaşkanları arasında veto yetkisini en fazla kullanan Sezer’in, bu yetkisini koalisyon hükümeti dönemi ve AK Parti’nin tek başına iktidar olduğu dönem üzerinden ele alındığında ciddi bir fark bulunmaktadır. Koalisyon hükümeti dönemi Sezer’in veto oranı %3,88’iken AK Parti’nin iktidar olduğu dönemde bu oran, %6,45’dir. Sezer’in hem koalisyon hükümeti hem de AK Parti dönemi üzerinden meclisle olan çalışma durumu hakkında çıkarımlar yapıldığında kendisini seçen meclisle tamamen sorunsuz bir süreç, AK Parti ile çok farklı niteliklerde ilişki kurduğu sonucuna net bir şekilde varmak mümkün olmasa da Sezer ve AK Parti’nin belirli konularda siyaseten farklı çizgilerde yer alması önemli ayrılıkları ve ters düşmeleri meydana getirmiştir. Sezer’in anayasadan aldığı yetkilerle güçlendirilmiş bağımsız bir aktör gibi davrandığı da iddia edilmektedir (Ecevit ve Kapan, 2020, s. 688- 695). Cumhurbaşkanı Sezer ile dönemin Başbakanı Erdoğan arasında vekil bürokratlar krizinden de bahsetmek mümkündür. Bu dönemde Sezer’in birçok bürokrata onay vermediği ve vekâleten görev yapan bürokratların Çankaya Köşkü’ne girmelerine de izin vermediği bilinmektedir (CNN TÜRK, 2018).

3.2. 2007 Yılı Sonrası Yürütmede Yetki Paylaşım Sorunları

3.2.1. Gül Dönemi (2007-2014)

Cumhurbaşkanı seçimlerinde yaşanan krizler arasında bulunan ve yakın tarihte öne çıkan 367 krizi sonrası cumhurbaşkanlığı görevine Abdullah Gül gelmiştir. Türkiye’nin sisteminin manipülasyonlara olan açıklığını 367 krizi belirli ölçüde ortaya koymuştur (Bal, 2013, s. 128-139). Ayrıca TBMM’de yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimine yönelik dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt çeşitli ifadelerde bulunmuştur. Büyükanıt “cumhuriyetin temel

değerlerine sözde değil, özde sahip olan bir kişinin cumhurbaşkanı seçilecek olmasını” umduğunu ifade etmiştir. Bu süreçte 367 sayısının sadece karar yeter sayısı değil, aynı zamanda toplantı yeter sayısı görüşü öne çıkarılmıştır. Abdullah Gül seçim sırasında 352 oy almış ve CHP “367 iddiasıyla” Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur. Kısa süre sonrasında Genelkurmay Başkanlığı sitesinde e-muhtıra olarak adlandırılacak olan basın açıklaması yapılarak “laiklik” ve “cumhurbaşkanı seçim” süreci hakkında değerlendirmeler yapılmıştır (BBC, 2019). Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin kriz doğurma potansiyelini bir kez daha gösteren bu seçimlerde, kişi ve kurumlar bir nevi taraf olarak kendilerini konumlandırmış ve sürecin daha sancılı geçmesine de neden olmuşlardır. Abdullah Gül’ün 28 Ağustos 2007 tarihinde 11. Cumhurbaşkanı seçilmesine kadar tartışmalar yoğunluğunu sürdürmüştür (Yılmaz, 2021, s. 256).

Abdullah Gül’ün cumhurbaşkanlığı yürüttüğü dönemde meydana gelen Gezi Olayları sırasında Başbakan Erdoğan ile bazı söylemler üzerinden anlaşmazlıkların yaşandığı kamuoyunda tartışılmış ve çeşitli söylemler öne çıkarılmıştır. Bu bağlamda Gül’ün şu söylemi öne çıkmaktadır (BBC, 2013):

“... Ama demokrasi demek sadece seçim demek de değildir. Seçimlerin dışında da farklı görüşler, farklı durumlar, eğer itirazlar varsa bunların da çeşitli yollarla dile getirilmesinden daha tabii de bir şey olamaz. Barışçı gösteriler de tabii ki bunun bir parçasıdır”

Gül’ün bir diğer ifadesi ise “İyi niyetli olarak verilen mesajların hepsi alınmıştır. Bunların muhakkak ki günü geldiğinde gereği de yapılacaktır” söylemi olmuştur (BBC, 2013). Gezi olaylarında cumhurbaşkanı ile başbakan arasında söylemlerin ölçüleri ve sertliği bakımından yaşanan farklılıklar, kamuoyunda bir anlaşmazlığın ifadesi olarak değerlendirilmiş ve yansıtılmıştır. Özellikle Erdoğan’ın gezi olaylarındaki Gül’ün “demokrasilerde” ve “mesaj” söylemlerine karşın “*Ben Cumhurbaşkanının ne mesaj aldığını bilemem*” söyleminde bulunduğu üzerinden anlaşmazlıklar kamuoyuna yansıtılmıştır (Yetkin, 2019; Cumhuriyet, 2014). Ayrıca Gül’e iktidar partisi ile olan ilişkisinden dolayı cumhurbaşkanlığı döneminde önemli eleştiriler getirilmiş ve Gül’e yönelik Köşk’e gelen bütün yasaları onayladığı/yayımlama yetkisini kullandığı söylemi üzerinden “Çankaya Noteri” yakıştırmasında bulunulmuştur (Hürriyet, 2009). Ancak Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi, bu söylemlere yönelik getirdiği açıklamalarda istatistiki verilere de başvurarak cumhurbaşkanına yönelik bu eleştiri ve yakıştırmaları “haksız” olarak değerlendirmiştir (CNN TÜRK, 2018a).

Sezer ile hükümet arasında yaşanan bürokratların atanması sorunu ve devletteki birçok kurumun bu sorun kaynaklı olarak vekillere emanet edilmesi, Gül'ün cumhurbaşkanlığı görevine başlarken ilk öne çıkan hususlar arasında olmuştur. Özellikle Gül dönemine geçişte önceki cumhurbaşkanlığı dönemindeki “vekâleten atama” sorununa yönelik çözüm beklentisi de öne çıkmıştır (CNN TÜRK, 2018b).

3.2.2. Erdoğan Dönemi (2014-2018)

2007 yılında yapılan anayasa değişikliği sonrası cumhurbaşkanlığı seçimlerinde halk oylamasının yapılması kararı, 91 yıl sonra ilk kez 2014 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde meclisin değil, halkın belirleyici olarak yer almasını sağlamıştır. 10 Ağustos 2014 yılında gerçekleştirilen seçimler sonucunda ise Recep Tayyip Erdoğan ilk turda oyların %51,79'unu alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. ve halk tarafından seçilen ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından boşalan AK Parti Genel Başkanlığı'na dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nu aday gösterilmesiyle birlikte Davutoğlu aynı zamanda 62. Hükümetin Başbakanlık görevini üstlenmiş olup yürütme kanadı bir kez daha aynı siyasi parti ve gelenekten meydana gelmiştir.

Yürütmenin ikili yapısının aynı siyasi partinin temsilcileri tarafından meydana gelmesi, her ne kadar uyumlu bir sürecin varlığını öngörse de daha önceki örneklerde olduğu gibi bu durum taraflar arasındaki yetki çatışmasının önleyememiştir. Yürütme kanadının düalist kurumsal yapısının neden olduğu zorluklar, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Davutoğlu arasında da krizlere neden olmuştur. Davutoğlu'nun adaylığı sürecinde Erdoğan (AA, 2014):

“Şunu açıkça ifade ediyorum, altını çizerek ifade ediyorum; birçok gazeteler yazıyor, çiziyor. Bu bizim değerlerimizde yok, bizim kültürümüzde yok. Sayın Davutoğlu bir emanetçi değildir. Bunun böyle bilinmesini istiyorum”

ifadesiyle daha önceki dönemlerden farklı olarak “güçlü cumhurbaşkanı, güçlü başbakan” anlayışıyla hareket edileceğini vurgulamıştır. 1982 Anayasası'ndan kaynaklanan yürütmenin ikili yapısının neden olabileceği sorunlara yönelik değerlendirmede bulunan Davutoğlu (NTV, 2015):

“Hiçbir zaman 12 Eylül yönetimi, ‘Bir gün Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül gelecek, hatta hatta Özal gelecek cumhurbaşkanı olacak’ diye düşünerek o Anayasa'yı yapmadı. ‘Evren gibi bir general gelecek, seçilmiş başbakanı denetleyecek’ diye yaptı. O zaman da bir şekilde yürütme erkinin başında hesap verecek durumda olan başbakan ile hesap verme konumunun üstünde olan ve devletin bütününi kuşatan cumhurbaşkanı makamı

arasında bir denge gözetildi. Bunun doğurduğu sıkıntılar daha önce yaşandı birçok cumhurbaşkanı ve başbakan arasında. Evren ile Özal, Özal ile Demirel, Demirel ile Tansu Çiller”

ifadesiyle yürütmedeki ilişkinin kolay kurulmadığına ve yürütmedeki aktörler arasında yaşanan sorunların anayasadan kaynaklanan sorunlar olduğuna dikkat çekmiştir. Buna rağmen Cumhurbaşkanı Erdoğan ile kurumsal ilişkilerinin durumunu ise:

“Bunu de en iyi Cumhurbaşkanı'mız bilir. Çünkü Necdet Sezer ile çok zor bir dönem yaşandı. Bir nezaketsizlik olmadı Sayın Ecevit ile olduğu gibi ama zor yürütülen bir şey. Cumhurbaşkanı'mızın tabii ki buradaki bir farkı, bizim partimizin kurucu genel başkanı olarak, manevi olarak partide ve kamuoyunda ağırlığı, lider olarak taşıdığı önem, bir de halk tarafından seçilmiş Cumhurbaşkanı. Fakat var olan hukuki çerçeve, bununla tetabuk etmeyen bir hukuki çerçeve. Bu ilişkiyi şu ana kadar tüm bu geçmiş üzerinden rahatlıkla ifade ediyorum. Evet, o iki sağlam ilişki temelinde yürütüyoruz. Zorluklarla karşılaşabiliyoruz, farklı kanaatlerimiz oluyor. Çünkü herkes de bilir ki benim de bu anlamda Cumhurbaşkanı'mızın geçen sene görevi devrederken ifade ettiği ‘Emanetçi bir başbakan istemiyorum, güçlü bir cumhurbaşkanı, güçlü bir başbakan’. Onun da benim de bu anlamda iddialar taşıyan ve ortak bir vizyon içinde, güçlü iddialar barındıran bir müktesebatımız var.”

ifadeleriyle özetlemiştir. Ancak bu açıklamaların ardından süreç içerisinde yaşanan gelişmeler, yürütmenin ikili yapısının kriz üretme potansiyeline katkı sağlamış, Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın halk tarafından seçimle iş başına gelmesi, aynı partiden dahi olsa iki seçilmiş arasında yeni yetki paylaşım sorunlarının yaşanabileceğini göstermiştir. Diğer taraftan Özal ve Demirel dönemlerinde olduğu gibi Erdoğan'ın da partisini dışardan kontrol etmeye çalışma düşüncesinin bu soruna neden olduğu tartışmaları basında yer almıştır. Böylelikle sistem yetki çatışması kaynaklı yeni krizler üretmiştir. 2016 yılında Başbakanlık görevinden istifasını isteyen Davutoğlu'nun yerine Binali Yıldırım 65. Hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve Yıldırım, Türkiye Cumhuriyeti'nin 27. ve son Başbakanı olmuştur.

Erdoğan'ın 12 yıl süren başbakanlık döneminin ardından 2014 yılında cumhurbaşkanı olmasıyla yürütmenin her iki kanadında da görev yapması, Erdoğan'ın yürütme kanadının düalist yapısından kaynaklanan sorunları yakından deneyimlemesini sağlamıştır. Erdoğan'ın başbakanlık dönemlerinde Cumhurbaşkanı Sezer ve Gül ile yürütme ilişkisinde yaşadığı

sorunlar, cumhurbaşkanlığı makamının yürütme kanadının sembolik ve güçlü yönünün neden olduğu krizler ve parlamenter sistemin siyasal ve toplumsal hayatın gereklerini karşılamadaki yetersizliği, yürütme kanadındaki ikiliğin meydana getirdiği mevcut yetki çatışması sorunlarının sistem krizi üzerinden tartışılmasına neden olmuştur. Anayasa değişiklikleri sonrası, 2014 yılında halkın cumhurbaşkanlığı seçimlerinde belirleyici olmasıyla birlikte Türkiye’de siyasal sistem defacto olarak yarı-başkanlık sistemine evrilmiştir. 2017 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle birlikte ise yürütme kanadındaki düalist yapıya son verilerek başbakanlık makamı ilga edilmiş ve 2018 seçimleriyle birlikte parlamenter sistemden “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”ne geçiş tamamlanmıştır. Yönetim sisteminin değişmesiyle birlikte yürütme kanadında çift başlılık nedeniyle meydana gelen yetki çatışmalarına ve krizlere son verilmiştir.

SONUÇ

Türk siyasal hayatında anayasa yapıcılarının temel gayesini, birey hak ve özgürlüklerine yönelik demokratik bir yapı tesis etmekten ziyade bir önceki anayasal dönemde yaşanan siyasal sorunların ve krizlerin nedenlerini ortadan kaldırmak ve mevcut sorun kaynaklarını çözecek düzenlemelerin yapılması oluşturmaktadır. Dolayısıyla 1961 ve 1982 Anayasası, demokratik toplum düzenini inşa etmekten ve toplum sözleşmesi kapsamında bir sivil anayasa yapısından uzak, kurucu iktidarlar tarafından dizayn edilen askeri bir niteliğe sahiptir. Nitekim olağanüstü dönemlerde meydana getirilen bu anayasaların, gerçekleştirilen referandumlar sonucu yüksek oranda halk tarafından kabulü, toplumun talep ve isteklerini karşılamada yeterli niteliğe sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Parlamenter sistemlerde Cumhurbaşkanlığı makamına anayasayla verilen sembolik yetkilerin çerçevesi ülkemizde yasama, yürütme ve yargı alanlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu durum, cumhurbaşkanlığı makamının devletle özdeşleşmesine ve cumhurbaşkanının devlet başkanı olarak zikredilmesine neden olurken, diğer parlamenter sistemlerden farklı olarak cumhurbaşkanlığı makamını siyasal ve toplumsal açıdan önemli ve vazgeçilemez bir konuma taşımıştır. Cumhurbaşkanlığının bu konumu, onun paylaşılmaz bir nitelik kazanmasına, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde çeşitli sorunların yaşanmasına, seçimlerin rejim ve sistem tartışmaları ekseninde gerçekleşmesine ve cumhurbaşkanlığı seçim dönemlerinin kriz dönemlerine dönüşmesine neden olmuştur. Nihai olarak yürütme kanadının düalist yapısından ve yetki paylaşım sorunundan kaynaklanan sorunlar siyasal krizlere dönüşürken, kriz dönemleri vesayetçi yapıların tahakkümüyle sonuçlanmıştır. Yürütme kanadının aktörlerinin

aynı siyasi partiden veya gelenekten olması dahi Türkiye’de cumhurbaşkanlığı ile başbakanlık makamı arasında açıktan veya gizliden siyasi krizlerin yaşanmasına engel olamamıştır.

Devlet ile toplum arasındaki organik bağın kurucusu olan anayasaların suni nedenlerle meydana getirilmesi veya değiştirilmesi, siyasal, sosyal ve ekonomik sorunların dinamiğini ve krizlerin nedenini oluşturmaktadır. Türkiye’de de anayasa yapım süreçlerinin bir önceki döneme tepki niteliğinde suni olarak yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla pragmatist bu yaklaşımın, sosyo-kültürel tabanın siyasal taleplerini göz ardı etmesi ve toplumsal konsensüsü sağlayacak nitelikten uzak olması, bir taraftan siyasal, sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanamamasına neden olurken diğer taraftan siyasal krizlerin yaşanmasına ve çatışmacı bir siyasal kültürün süreklilik kazanmasına yol açmaktadır. Çözüm niteliğinde geliştirilen önerilerin, bireyi ve toplumu öteleyerek devleti ön plana çıkarması ve insan hakları ve özgürlüklerini esas alan anayasal zeminden bağışık şekilde demokratik hukuk devleti anlayışından uzak siyasi ve ideolojik kaygılarla hazırlanması, yeni anayasaların yeni sorunların kaynağı merkezine haline gelmesine yol açmıştır. Bu durum, süreç içerisinde mevcut anayasaların birey, toplum ve devlet ilişkisini kuramamasına, devleti ve kurumlarını önceleyen vesayetçi anlayışın alan kazanmasına ve statükoyu korumaya yönelik davranışlar geliştirmesine neden olmuştur. Dolayısıyla genelde yasama, yürütme ve yargı organlarının ve özelde ise cumhurbaşkanlığı makamının yapısı ve işleyişi mevcut anayasaların niteliği ölçüsünde şekillenmiştir.

Türkiye’de parlamenter sistemin işlevselliğini sağlayıcı güçler ayrılığı mekanizmasında dengeleyici bir yapının (anayasa) ve buna bağlı kurumların olmaması nedeniyle ve yürütme kanadındaki düalist yapıdan kaynaklı çeşitli siyasal sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların başında ise yürütme organının Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık makamları arasındaki yetki çatışmaları gelmektedir. Farklı anayasal dönemlerde güçler dengesinin sağlanmasına yönelik farklı uygulamalarla sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Ancak bu çözümlerin gerçeklikten uzak siyasi ve ideolojik kaygılarla gerçekleştirilmesi sorunların nihayete kavuşmasını önlemiştir. Ayrıca vesayet makamlarının cumhurbaşkanlığı makamını, devletin ve sistemin merkezine taşınması ve sivil siyaset alanını daraltarak statükoyu koruması, siyasal sorunların diğer boyutunu oluşturmaktadır. Bu bakımdan, 1982 Anayasası’nın yürütme kanadında özellikle Cumhurbaşkanlığı makamına tanıdığı sembolik ve sorumsuz yetkiler, cumhurbaşkanlığı makamını vazgeçilmez ve paylaşılmaz kılarken, yürütmenin sorumlu kanadı olan Başbakanlık makamının Cumhurbaşkanlığı makamıyla uyum içerisinde

çalışmasını engellemiştir. Cumhurbaşkanı ve Başbakanın aynı siyasi partiden ve gelenekten olması da bu durumu değiştirmemiştir. Demirel-Çiller, Özal-Akbulut ve Özal-Yılmaz, Gül-Erdoğan ve Erdoğan-Davutoğlu arasında yaşanan siyasal çekişmelerde bu durumu ortaya koymaktadır.

Türk siyasal hayatında yönetime gelen her iktidar ve karşısında yer alan muhalefet partileri, kamuoyunun da desteğiyle farklı dönemlerde Cumhurbaşkanlığı makamının yetkilerinin azaltılması ve sembolik yetkilerinin düzenlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ancak Cumhurbaşkanlığı makamına gelen her siyasal aktör Cumhurbaşkanlığı makamının vermiş olduğu gücü diğer aktörlerle paylaşmak istememesinin ötesinde makamın olağanüstü yetkilerini sınırlandırma yoluna gitmemiştir. Nitekim 2017 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliği sonrası yürütmenin düalist yapısından kaynaklanan sorunların giderilmesine yönelik olarak Başbakanlık makamı kaldırılmıştır. 2018 yılı genel seçimleriyle birlikte ise parlamenter sistemden “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”ne geçilmiştir. Anayasa değişikliğiyle birlikte değişen yönetim sistemi, yürütme kanadındaki düalist yapıdan kaynaklanan yetki sorunlarını ortadan kaldırmış ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde parlamento yerine halkın belirleyici olması, geçmişte yaşanan yürütme krizlerinin yeniden yaşanması ihtimaline son vermiştir. Ancak cumhurbaşkanlığı makamının 1982 Anayasası’ndan kaynaklanan yetkilerine yönelik tartışmalar güncelliğini sürdürmektedir. Bu açıdan Türkiye’nin tepeden inmececi bir yaklaşımdan ziyade anayasal hakları ve demokratik kurumları destekleyecek, demokratik siyasal yaşamın varlığını tehdit edecek vesayetçi anlayıştan bağışık olarak insan hakları ve özgürlüklerini koruyacak toplum sözleşmesi niteliğine sahip bir sivil anayasa ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, önceki anayasalardan farklı olarak toplumun tüm kesimlerinin ortak katılımıyla ve uzlaşma içerisinde meydana getirecekleri sivil bir anayasanın oluşturulması, yetki çatışması/paylaşım krizinin aşılmasının ardından cumhurbaşkanının yetkilerinin genişliği sorununa da katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

AA. (2014, Ağustos 28). Sayın Davutoğlu emanetçi değildir. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/sayin-davutoglu-emanetci-degildir/127814> (Erişim Tarihi: 04.05.2022).

Acar, A., & Çelebi, M. (2012). Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında Cumhurbaşkanlığı Makamının önemi ve 2007 yılı anayasa değişiklikleri çerçevesinde Abdullah Gül’ün görev süresi tartışmaları, *Sosyal ekonomik araştırmalar dergisi*, 12(23), 1-34.

- Acar, U. (2016). İstikrar sağlama aracı olarak Yarı-Başkanlık Sistemi: Fransa ve Rusya örnekleri/semi-presidential system as a tool for providing stability: Samples of France and Russia, *Akademik Hassasiyetler*, 3(6), 59-82.
- Aksu, F. (2018). Türk dış politikası krizlerinde hükümetler, cumhurbaşkanları ve başbakanlar, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(59), 65-87.
- Ağır, O. (2017). Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmaları. içinde (Düz O. Ağır.), Türkiye'de Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Alanında Güncel Tartışmalar (s. 169-208). Seçkin Yayıncılık.
- Arslan, R. (2013). *Demokratik yönetim sistemleri*. Dora Yayınları.
- Asilbay, İ. H. (2013). Parlamenter sistem ve Türkiye açısından bir değerlendirme, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (104), 247-264.
- Aşık, S. (2017). Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi sürecinde ve sonrasında yaşanan bazı gelişmeler, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 431-465.
- Atalan, M. (2019). *Başkanlık sistemi ve Türkiye*. Adalet Yayınevi.
- Ay, Ş. (2004). Türkiye'de parlamenter sistem ve hükümet sistemi tartışmaları, *Mevzuat Dergisi*, 7(77).
- Aygen, M. ve Atmaca, Y. (2019). Kuruluşunun ilk yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanan hükümet sistemleri, *Uluslararası yönetim akademisi dergisi*, 2(2), 386-401.
- Aykanat, T. (2019). *Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde cumhurbaşkanının sorumluluğu*. Adalet Yayınevi.
- Bal, İ. (2013). Başkanlık sistemi Türkiye'nin sorunlarını çözer mi?, *Yeni Türkiye stratejik araştırmalar merkezi Sayı: 51*, 127-139.
- BBC News Türkçe. (2013). Gezi Parkı: Gül ve Erdoğan'dan farklı yorumlar, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130603_erdogan_gul (Erişim Tarihi: 14.05.2022).
- BBC News Türkçe. (2019). YSK: Abdullah Gül'ün hatırlattığı Anayasa Mahkemesi'nin 2007'deki '367 Kararı' neydi?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48189677> (Erişim Tarihi: 14.05.2022).
- Birand, M., & Yalçın, S. (2004). *The Özal bir davanın öyküsü* (7. b.). Doğan Kitap.
- Börklüoğlu, L. (2019). *Tanzimat'tan günümüze Türk siyasal hayatı*. Dora Yayıncılık.
- CNN TÜRK. (2018). Sezer'den hükümete vekil bürokrat uyarısı, <https://www.cnnturk.com/2005/turkiye/06/03/sezer.8217.den.hukumete.vekil.burokrat.uyarisi/101128.0/index.html> (Erişim Tarihi: 10.05.2022).
- CNN TÜRK. (2018a). "Noter gibi çalışıyor" eleştirilerine yanıt, <https://www.cnnturk.com/2008/turkiye/01/04/noter.gibi.calisiyor.elestirilerine.yanit/416704.0/index.html> (Erişim Tarihi: 14.05.2022).

- CNN TÜRK. (2018b). Vekaleten atama dönemi bitiyor. <https://www.cnnturk.com/2007/turkiye/08/29/vekaleten.atama.donemi.bitiyor/387327.0/index.html> (Erişim Tarihi: 14.05.2022).
- Cumhuriyet. (2014). İşte Gül'ün köşk karnesi: Geleni onaylamış, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iste-gulun-kosk-karnesi-geleni-onaylamis-103255> (Erişim Tarihi: 14.05.2022).
- Çağlar, N. (2017). Avantaj ve dezavantajlarıyla parlamenter hükümet sistemi, *Kastamonu üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi*, 19(4), 111-117.
- Demir, F. (2000). Cumhuriyet dönemi Türk Anayasaları ve hükümet sistemleri, *Dokuz Eylül üniversitesi hukuk fakültesi dergisi*, (Seyfullah Edis'e Armağan), 59-78.
- Demir, F. (2013). Yarı başkanlık hükümet sistemi ve Türkiye semi-presidential system and Turkey, *Yaşar üniversitesi e-dergisi*, 8 (Özel Sayı), 831-876.
- Demirhan, Y., Aslan, S. ve Alkış, M. (2016). Türkiye'de hükümet sistemi tartışmaları ve AK Parti'nin başkanlık sistemi önerisi üzerine, *Karadeniz teknik üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü sosyal bilimler dergisi*, 6(11), 161-186.
- Ecevit, Y, A. ve Kapan, Ç. (2020). Yasama-Yürütme ilişkilerinde çatışmalı bir dönem analizi: Ahmet Necdet Sezer Dönemi (2000-2007), *Alternatif politika*, 12(3), 673-699.
- Efe, H., Kemahlı, F. ve Kotan, M, L. (2015). Türkiye'nin parlamenter sistem deneyiminin önemi, *Kafkas üniversitesi iktisadi ve idari bilimler dergisi*, 6(11), 149-176.
- Elmas, T. (2018). Türk siyasetinde aykırı bir portre: Turgut Özal. GZT Jurnal.İst: <https://www.gzt.com/jurnalist/turk-siyasetinde-aykiri-bir-portre-turgut-ozal-3461008> (Erişim Tarihi: 12.06.2022).
- Erandaç, B. (2012, Mayıs 8). 28 Şubat darbesinde Yalım Erez şifreleri. Takvim: <https://www.takvim.com.tr/yazarlar/erandac/2012/05/08/28-subat-darbesinde-yalim-erez-sifreleri> (Erişim Tarihi: 04.06.2022).
- Erat, V. (2015). Türkiye'de Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin hükümet sistemi üzerine etkileri, *Yönetim bilimleri dergisi*, 13(25), 325-355.
- Ergül, C. (2014, Ağustos 4). 1923'ten günümüze Cumhurbaşkanı seçimleri. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/1923-ten-gunumuze-cumhurbaskani-secimleri/134629> (Erişim Tarihi: 23.05.2022).
- Ergül, O. (2007). *Yeni kurumsalcı yaklaşımla Türk anayasa mahkemesi ve demokrasi*. Adalet Yayınevi.
- Ergün, N. (2013). Hangi sistem mi, hangi değerler mi?, *Yeni türkiye stratejik araştırmalar merkezi* (51), 20-24.
- Fendoğlu, H, T. (2012). Başkanlık sistemi, *İnönü üniversitesi hukuk fakültesi dergisi*, 2(2), 39-60.

- Gül, H. (2018). 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Cumhurbaşkanlığı'nın Denge-denetleme makâmı olarak analizi, *Adnan menderes üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 5(2), 122-136.
- Günay, E. (2013). Yeni bir anayasaya doğru. *Yeni Türkiye stratejik araştırmalar merkezi*, Sayı: 51, 124-126.
- Gür, N. (2018). 2001'de anayasa kitapçığı fırlatma krizinin ardından Türkiye'nin şoklara direnci katbekat arttı, SETA: <https://www.setav.org/2001de-anayasa-kitapcigi-firlatma-krizinin-ardindan-turkiyenin-soklara-direnci-katbekat-artti/> (Erişim Tarihi: 10.05.2022).
- Güzel, H., & Yalazan, A. (2001a). Demirel Çiller'i köşk'ten kovdu. *Hürriyet*: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/demirel-cilleri-koskten-kovdu-39228488> (Erişim Tarihi: 11.06.2022).
- Güzel, H & Yalazan, A. (2001b). İlk çankaya hükümet krizi başbakanı yedi. *Hürriyet*: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ilk-cankaya-hukümet-krizi-basbakanı-yedi-39228174> (Erişim Tarihi: 08.05.2022).
- Heper, M. (2011). *Türkiye'nin siyasal hayatı - tarihsel, kuramsal ve karşılaştırmalı açıdan*. Doğan Kitap.
- Hürriyet. (2009). Gül hükümetin Çankaya noteri. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/gul-hukümetin-cankaya-noteri-12636958> (Erişim Tarihi: 14.05.2022):
- İçener, Z. (2015). Türkiye'de başkanlık sistemi tartışmalarının yakın tarihi: Özal ve Demirel'in siyasi mülahazaları, *Bilig*, (75), 313-340.
- İncioğlu, N. (2000). Siyasal rejimler: Başkanlık, yarı başkanlık ve seçilmiş başbakanlık seçenekleri Türkiye'ye ne sunabilir?, içinde *Siyasal rejim tartışmaları* (s.17-52), TESEV.
- Kaymal, C. (2017). Başkanlık sistemi ve siyasi istikrar arasındaki ilişki, *Strategic public management journal*, 3(6). 150-167.
- Koç, A. (2021). Türkiye'de hükümet sistemi tartışmaları ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, *Avrasya dosyaları*, 12(2). 151-192.
- Korkmaz, T. (2016). Hükümet sistemleri ve Türkiye üzerine bir analiz. *Akademik Hassasiyetler*, 3(6), 43-57.
- Kuzu, B. (2013). Neden başkanlık hükümeti?, *Yeni Türkiye stratejik araştırmalar merkezi* Sayı: 51, 25-51.
- NTV. (2011). MGK'da anayasa fırlatma krizinin 10. yılı, <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/mgkda-anayasa-firlatma-krizinin-10-yili,1BMjiPUws0S1BrB8UVAp9Q> (Erişim Tarihi: 10.05. 2022).

- NTV. (2015, Eylül 21). Davutoğlu: "Emanetçi başbakan değilim". NTV: https://www.ntv.com.tr/turkiye/davutoglu-emanetci-basbakan-degilim,bzJJ_WpNV0evv1t6GSV5NQ (Erişim Tarihi: 07.05.2022).
- Okutan, Ç. (2014). *Siyasal sistemler*, içinde (Ed. Halis Çetin, 4.b) Siyaset Bilimi, 257-294.
- Önder, N. (2017, Nisan 10). Bu krizler artık yaşanmayacak. Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/secim/bu-krizler-artik-yasanmayacak-2641009> (Erişim Tarihi: 15.05.2022).
- Özbudun, E. (2007). Türk Anayasa mahkemesinin yargısal aktivizmi ve siyaset elitlerin tepkisi, *Ankara üniversitesi SBF dergisi*, 62(3), 257-268.
- Özbudun, E. (2012). Turkey's search for a new constitution. *Insight Turkey*, 14(1), 39-50.
- Özbudun, E. (2014). *Türk Anayasa hukuku*, (15.b), Yetkin Basımevi.
- Özdemir, H. (2018). *100 Soruda hükümet sistemleri, teori ve pratikte çağdaş hükümet sistemleri & cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi*. Seçkin Yayıncılık.
- Özdemir, H. (2020). Türkiye'nin parlamenter hükümet sistemi tecrübesine kısa bir bakış, *Bingöl üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 10(20), 373-400.
- Özmen, Y, Pınar. (2019). *Hükümet sistemlerinin karşılaştırılması Latin Amerika, Asya ve Doğu Avrupa Ülkeleri*, İmaj Kitabevi.
- Seyhan, F. (2019). *Türkiye'de uygulanan hükümet sistemleri ve 2017 anayasa değişikliği ile benimsenen hükümet sistemi*. Adalet Yayınevi.
- Takvim, (2019). 18 yıl önce bugün anayasa kitapçığı havada uçtu! Türkiye 51 milyar dolar kaybetti!, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2019/02/19/18-yil-once-bugun-anayasa-kitapcigi-havada-uctu-turkiye-51-milyar-dolar-kaybetti> (Erişim Tarihi: 10.05.2022).
- Tataroğlu, M. (2016). Yürütmede etkinlik bakımından başkanlık sisteminin değerlendirilmesi, *Ekonomi ve yönetim araştırmaları dergisi*, 5(1), 74-97.
- T.C. 1921 Anayasası. (tarih yok). Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/> (Erişim Tarihi: 01.05.2022).
- T.C. 1924 Anayasası. (tarih yok). Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (Erişim Tarihi: 01.05.2022).
- T.C. 1961 Anayasası. (tarih yok). Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (Erişim Tarihi: 02.05.2022).
- T.C. 1982 Anayasası. (tarih yok). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 02.05.2022).
- Tanör, B. (2020). *Osmanlı - Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, (33. b.). Yapı Kredi Yayınları.

- Teziç, E. (2016). *Anayasa Hukuku* (20. b.). Beta Yayınları.
- Tunçkaşık, H. (2015). Parlamenter sistem: Teori, pratik ve tartışmalar. içinde (Ed. Havvana Yapıcı Kaya) *Karşılaştırmalı hükümet sistemleri parlamenter sistem Almanya, Güney Afrika, Hindistan, İtalya, İngiltere, Japonya örnekleri*, 1-33. TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.
- Toker, Y. (1994). *Cumhuriyet Kavgaları ve Türk cumhurbaşkanları*. Toker Yayınları:
- Şahin, İ. (2013). Vesayet sistemi çökerken başkanlık sistemi, *Yeni Türkiye Stratejik araştırmalar merkezi yeni Türkiye başkanlık sistemi*, Sayı: 51, 118-119.
- Yavuz, B., & Bülbül, M. (2012). Çift meclis sistemi ve Türkiye. *Gazi üniversitesi hukuk fakültesi dergisi*, 16(1), 217-260.
- Yayla, A. (2017). *Karşılaştırmalı siyasal sistemler*. (4. B), Adres Yayınları.
- Yazıcı, H. (2013). Türkiye parlamenter hükümet sistemini hiç uygulayabildi mi?, *Yeni Türkiye stratejik araştırmalar merkezi*, 9(51), 509-518.
- Yetkin, M. (2019). Erdoğan ve Gül arasındaki 7 fark!, [internethaber.com](https://www.internethaber.com/erdogan-ve-gul-arasindaki-7-fark-653456h.htm), <https://www.internethaber.com/erdogan-ve-gul-arasindaki-7-fark-653456h.htm> (Erişim Tarihi: 14.05.2022).
- Yılmaz, Turan. (2003). Erdoğan, Sezer'i şikâyet edecek. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-sezeri-sik-yet-edecek-145045> (Erişim Tarihi: 10.05.2022).
- Yılmaz, D. (2021). 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün seçim sürecinde yaşanan gelişmeler, *Ekonomi işletme siyaset ve uluslararası ilişkiler dergisi*, 7(2), 244-259.